Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда
үндезилеттинген

1954
МАЙ
25
ВТОРНИК
№ 104 (3041)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын бүгү совет улус демдеглеп турар (1 арын).

К. Литвин.—Украин улустуң культуразының чедиишкини (1 арын).

Францияның хөй-нитти ажылдакчызы Пьер Котка «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчи шаңналын тывысканы (2 арын).

ОБЛАСТЫҢ ХОВУЛАРЫНДА (2 арын).

Сат Шулуу. — А. А. Пальмбахтың «Тыва дылдың хөгжүлдези болгаш сайзыралы» деп ажылы (3 арын).

Д. Ендан. — Чаа-Хөл районнуң культура албан черлеринде (3 арын).

С. Товмасян.—Социалистиг нацияларның бузулбас найыралы (3—4 арыннар).

М. Домогацких. — Чаа кижилер өзүп турар (4 арын).

Эйзенхауэрниң медеглелиниң дугайында даштыкы парлалганың бижип турары (4 арын).

Балыглатырган француз туттурган шериглерни Диен-Биен-Фудан көжүрерингe холбаштыр (4 арын).

Украин Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединге
Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге
Украинаның Коммунистиг Партиязының Төп Комитединге

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ССРЭ-ниң бүгү акы-дуңмалышкы улустарының байырлалы—Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганы-биле Украин Совет Социалистиг Республиканың ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырын чедирип база украин болгаш орус улустарның улуг национал байырлалы-биле оларның амыр-мендизин айтырып тур.

Чаңгыс-аай Россий күрүнеге акы-дуңма орус улус-биле катап каттыжары дээш даштыкы кулданыышкынга удур хөй чүс чылдарда демисежип чораан украин улус бодунуң чаңгыс ханныг акызы—орус улусту—кезээде идегелдиг камгалакчызы болгаш шынчы эвилелчизи кылдыр көрүп келген. Күрүнениң шылгарангай ажылдакчызы болгаш полководчу Богдан Хмельницкийниң удуртулгазы-биле украин улустуң чорудуп турганы хосталгалыг дайынынга орус улус деткимчени үргүлчү көргүзүп турган. Украинаны Россия-биле катап каттыштырар дугайында Переяслав Радазының шиитпири хосталгага ынакшылдыг украин улустуң тура-соруунуң күчүлүг илерээшкини болуп, улуг депшилгелиг ужур-уткалыг болган. Россия-биле катап каттыжыышкын украин улусту польша шляхтаның дарлалындан чарып ап, турк-татар хааннарның дээрбечи аг-шериглериниң доктаамал халдаашкыннарындан Украинаны айыыл чок болдуруп, украин улустуң национал хөгжүлдезиниң аргазын хандырган.

Орус болгаш украин улустарның шилип алганы акы-дуңмалышкы сырый каттыжыышкынның болгаш эвилелдиң оруу карачаңгыс шын орук болган дээрзин төөгүнүң дуржулгазы көргүскен. Ийи улуг славян улустарның каттыжыышкыны бүгү даштыкы дайзыннарга удур, крепостниктерге болгаш буржуазияга удур, хаан ёзузунга болгаш капиталистиг кулданыышкынга удур дем каттыштырган демиселге оларның күштерин көвүдеткен. Орус болгаш украин улустарның бузулбас найыралы ол демиселге хөгжүп быжыккан.

Социализмниң алдарлыг оруу-биле орус улустуң соон салгап, бир-ле дугаарында украин улус чорупкан. Россияның болгаш Украинаның ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези дээш хол-холдарындан, эгин-эгиннеринден туттунчуп алгаш демисежип, хамааты дайынның фронтуларынга тулчуп, социалистиг ниитилелди тургузуп, Ада-чурттуң Улуг дайынынга бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алганнар.

Украин совет күрүнениң тургустунганы болгаш Украинаның Россия-биле болгаш өске-даа совет республикалар-биле сырый эвилелди доктаадып тургусканы ленинчи-сталинчи национал политиканың улуг тиилелгези, улустарның долу деӊ эргезиниң болгаш найыралының тиилелгези, буржуаз-националистиг контрреволюцияның эң улуг аштырыышкыны, Украинаны Совет Эвилелинден хоора тырттарын болгаш ону бодунуң колониязы болдурарын күзеп турган бүгү делегей империализминиң аштырыышкыны болган.

Украин Совет Социалистиг Республиканың чечектелиишкини, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ооң чедиишкиннери социалистиг тургузугнуң, ажылчын аңгы-биле тараачыннарның күчүлүг эвилелиниң, ССРЭ-ниң бүгү улустарының бузулбас найыралының болгаш акы-дуңмалышкы кады ажылдажылгазының улуг чаагай күжүн тодаргайы-биле көргүзүп турар.

Украина дайын мурнундагы беш чылдарның чылдарында-ла бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг, улуг, механизастатынган көдээ ажыл-агыйлыг, национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг мурнакчы культуралыг күчүлүг социалистиг индустриалдыг-колхозчу республика болу берген. Дайын болгаш немец-фашистиг эжелел Украинага аар-берге балыгларны таварыштырган. Ооң заводтары болгаш фабрикалары, шахталары болгаш электростанциялары, хоорайлары болгаш суурлары хүл-ыйба болгаш бузундулар болу берген чыткылаан. Украин улус ССРЭ-ниң бүгү улустарының дузаламчызы-биле кыска хуусааның дургузунда бодунуң маадырлыг күш-ажылы-биле Украинаның улус ажыл-агыйын чүгле катап тургускан эвес, харын хөгжүлдениң дайын мурнундагы деңнелин оранчак артыыда каапкан.

Ам Совет Украина Европаның эң улуг күрүнелериниң бирээзи апарган; ооң күчүлүг үлетпүрү, ооң мурнакчы көдээ ажыл-агыйы, ооң чечектелчек хоорайлары болгаш суурлары, ооң культуразының болгаш уран-чүүлүнүң шылгарангай чедиишкиннери бүгү совет улустарның дүрүм ёзугаар патриоттуг чоргаарланыышкынының чүүлү болуп турар. Украин улус социализмниң улуг тугунуң адаа-биле бүгү украин черлерни чаңгыс-аай Украин совет социалистиг күрүне кылдыр катап каттыштыргаш, бодунуң чүс-чүс чылдардагы күзел-соруун боттандырган. Украин улус ССРЭ-ниң бүгү-ле акы-дуңмалышкы улустары-биле кады Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле тайбың тургузукчу күш-ажылга чаа-чаа тиилелгелерни чедип ап, коммунизмниң оруу-биле, бурунгаар бүзүрелдиг чоруп, бүгү делегейге тайбың дээш демиселдиң херээнге улуг салыышкынны киирип турар. Күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга украин улустуң шылгарангай чедиишкиннери чаа социалистиг амыдыралды тургузарының оруунда турупкан болгаш социализмниң база демократияның тиилелгирбес лагеринде каттышкан бүгү хостуг улустарга сорук киирикчи үлегер-чижек болуп турар.

Совет Украинаның ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы аар индустрияның улам ыңай хөгжүлдезиниң, көдээ ажыл-агыйның болгаш улус хереглелиниң чүүлдериниң бүдүрүлдезиниң улуг көдүрлүүшкүнүнүң, улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок бедидериниң херээнге партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын боттандырар дээш демиселге маадырлыг күш-ажылдың болгаш чогаадыкчы инициативаның чаа-чаа бедик үлегер-чижектерин көргүзер дээрзинге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди быжыг бүзүрелин илередип тур.

Коммунизмниң тиилелгези дээш бүгү улустуң улуг демиселинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун алдарлыг украин улуска күзедивис!

Украин Совет Социалистиг Республика делгереп, чечектелип турзун!

Украин, орус болгаш бистиң чуртувустуң бүгү улустарының национал хамаарышпас чоруунуң, хосталгазының, чечектелиишкининиң болгаш аас-кежииниң шынчы, идегелдиг үндезини—оларның бузулбас найыралы делгерезин!

Бүгү делегейге тайбынның күчүлүг чөлеңгижи бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели

Совет Эвилелиниң Коммунистиг
партиязының Төп Комитеди.

Украин Совет Социалистиг Республиканы Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
ЧАРЛЫЫ

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганынга холбаштыр база күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга украин улустуң шылгарангай чедиишкиннерин демдеглевишаан, Украин Совет Социалистиг Республиканы **Ленин** ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1954 чылдың май 22.

Киев хоорайны Ленин ордени-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
ЧАРЛЫЫ

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын холбаштыр база орус, украин болгаш белорус улустарның төөгүзүнге Киевтиң улуг ужур-дузазын демдеглевишаан, Украин Совет Социалистиг Республиканың найысылалы—**Киев** хоорайны **Ленин** ордени-биле шаңнаар

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары Н. ПЕГОВ.

Москва, Кремль
1954 чылдың май 22.

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын бүгү совет улус демдеглеп турар

Байырлыг хуралдар болгаш кежээлер

АЛМА-АТА. Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга алдар болдурган байырлыг хуралдар болгаш кежээлер Казахстанда эртип турар.

Алма-Атаның аар машина тудуушкун заводунуң муң ажыг ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары клубка чыылганнар. Олар төөгү эртемнериниң кандидады О. Мозголинаның өске чер чурттуг эжелекчилерге удур украин болгаш орус улустарның кады демиселиниң база бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунга акы-дуңмалышкы улустарның маадырлыг кады ажылдажылгазының дугайында илеткелин дыңнааннар. Ооң соонда заводтуң бот-тывынгыр уран-чүүл коллективи Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга алдар болдурган литература уран-чүүлдүң улуг монтажын көргүскен.

Кур болгаш куруккан черлерни ажыглалга киирип турар, хлопчатникти болгаш чигир свёклазын ажылдап кылып турар колхозтарның, совхозтарның болгаш МТС-терниң хову турлагларында, Соңгу Казахстанның болгаш Аралдың балыкчыларының судноларында, Караганданың шахталарында, Эмбаның нефть тывыштарында Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга алдар болдурган концерттерни бот-тывынгыр уран-чүүлдерниң алды муң ажыг коллективтери көргүзүп турар.

Байырлалга алдар кылдыр

ПЕТРОЗАВОДСК. Украинаның Россия-биле катап каттышканының төөгүлүг ужур-дузазының дугайында, ССРЭ-ниң улустарының найыралының дугайында лекцияларны, беседаларны Петрозаводскиниң бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде, өөредилге черлеринде чорудуп турар. Шак ындыг лекциялар болгаш беседалар Онеганың машина тудуушкун заводунуң, Петрозаводскиниң бажың тудар комбинадының цехтеринге эрткилээн. Карел-Фин ССР-ниң күрүнениң төөгү-чурт музейинде «Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылы» деп делгелге ажыттынган.

Республиканың орус шии театрының сценазында М. Франконуң «Оорлатырган аас-кежии» деп шиизи улуг чедиишкинниг үнүп турар. Карел-Фин ССР-ниң күрүнениң улустуң ыры болгаш танец ансамбли — «Кантеле» украин композиторларының чогаалдарын күүседип турар.

Богдан-Хмельницкийге тураскаал

ХЕРСОН. Май 19-та хоорайның театр шөлүнге шылгарангай күрүне ажылдакчызы болгаш полководчу Богдан Хмельницкийге тураскаалдың байырлыг ажыдыышкыны болган.

Ук тураскаал болза, бедик гранит туруштуң кырында Богдан Хмельницкийниң үш метр гранит скульптуразы болур.

Тураскаалдың адаанга ажылчы чоннар дириг чечектерни салганнар.

Ыраккы Соңгу-чүкте

МАГАДАН. Ыраккы Соңгу-чүктүң районнар төптеринде, балыкчыларның, аңчыларның болгаш иви ажылдыгларының суурларында Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга алдар болдурган кинофестиваль эртип турар. Анадырьның, Павектиң, Уэлениниң болгаш Чукотканың өске-даа чурттакчылыг черлериниң пунктуларының экраннарында «Богдан Хмельницкий», «Оорлаткан аас-кежии» болгаш өске-даа кинолар үнүп турар. Кино үнериниң мурнуу чарыында беседаларны болгаш илеткелдерни кылып турар. Төөгүлүг улуг болуушкуннуң дугайын Ыраккы Соңгу-чүктүң чурттакчыларынга лекторлар чукот, эскимос болгаш юкагир дылдарга чугаалап берип турарлар.

Ягодный, Сусуман, Сеймчан болгаш өске-даа районнар төптериниң радио белдирлери украин шүлүкчүлерниң, чогаалчыларның болгаш композиторларның чогаалдарындан радио дамчыдылгазын организастап турар.

Делгелгелер болгаш кино фестивалы

КУЙБЫШЕВ. Областың ажылчы чоннары Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын калбаа-биле демдеглеп турар. Төөгүлүг болуушкунга алдар болдурган лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны, концерттерни болгаш кежээлерни бүдүрүлгелерде, албан черлеринде болгаш клубтарда чорудуп турар. Партияның Куйбышев хоорkомунуң библиотеказында, Чапаевскиниң номчулга черлеринде делгелгелер ажыттынган. Сызраньның клубтарында украин киноларның фестивалын эрттирген.

Фабрикаларда болгаш заводтарда, колхозтарда, МТС-терде болгаш совхозтарда байырлалга алдар кылдыр күш-ажылчы чаа чедиишкиннер дээш чарыш калбарган.

Эртем сессиязы

РЯЗАНЬ. Областың хөй-хөй бүдүрүлге черлеринге, колхозтарынга, МТС-теринге Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылынга тураскаатынган байырлыг хуралдар, кежээлер болуп эрткилээн.

Педагогиктиг институтка эртем сессиязы болуп эрткен. Сессияга Украинаның Россия-биле катап каттышканының төөгүлүг ужур-дузазының дугайында илеткелди Украинаның Измаильда педагогиктиг институдунуң марксизм-ленинизм кафедеразының эргелекчизи доцент Столяр кылган.

Горький аттыг библиотекада украин улустуң маадырлыг эрткен үезиниң, Совет Украинаның чедиишкиннериниң, Украин болгаш орус улустарның улуг найыралының дугайын чугаалап турар улуг делгелге ажыттынган.

(СЭТА).

Украин улустуң культуразының чедиишкини

Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чыл болганының Улуг байырлалын Украинаның ажылчы чоннары политиктиг болгаш ажыл-ишчи улуг көдүрлүүшкүннүң, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының улуг программазын боттандырар дээш чүткүлдүг демиселдиң байдалында эрттирип турарлар.

Совет Украинаның ажылчы чоннары эртип келген оруун бо өөрүшкүлүг хүннерде ынак Төрээн чуртунга чоргаарал-биле чуруп көргүзүп турарлар. Украина чүгле күчүлүг индустриалдыг-колхозчу республика эвес, харын база мурнакчы культураның республиказы. Украин улустуң чедип алган чедиишкиннери—Украинаның чечектелиишкининге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың соксаал чок сагыш салыышкынының түңнели, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының хамыктың мурнунда, улуг орус улустуң үнелеп четпес дузаламчызының түңнели болур.

Украинаның национал культуразының хөгжүлдези көстүп көрбээн делгемнерни совет үеде алган. Украин чогаалчылар, композиторлар, чурукчулар, суклыпторлар эвээш эвес кайгамчыктыг чогаалдарны тургусканнар. А. Корнейчуктуң, П. Тычинаның, М. Бажанның, М. Рыльскийниң, А. Малышконуң болгаш өске-даа сураглыг чогаалчыларның аттары бүгүдеге билдингир. Оларның чогаалдары бистиң магалыг социалистиг боттуг чүүлүвүстү, совет кижиниң бедик моральдыг мөзү-шынарларын чөптүг-биле чуруп көргүзүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында республикага уран-чүүлдүң кайгамчыктыг ажылдакчылары өзүп келген. Ам Украинада Сталинчи шаңналдың лауреаттары 90, ССРЭ-ниң улустуң артистери 18, Украин ССР-ниң улустуң артистери 70, УССР-ниң уран-чүүлдүң алдарлыг ажылдакчылары болгаш алдарлыг артистер барык-ла 400 чедип турар.

Күчүлүг орус культураның чаагай саъалдары-биле Украинаның совет театры шылгарангай чедиишкиннерни чедип алган. Төөгүден бээр үндезиленип туруп келген культура харылзааларынга даянгаш, украин театр Москва театрының дузаламчызы-биле социалистиг реализмниң бедиктеринче көдүрлүп үнүп турар. Орус композиторларның болгаш драматургтарның операларын болгаш шиилерин үндүрерин боттандырбайн турар опера болгаш шии театрлары Украинада чок.

«Борис Годунов» болгаш «Иван Сусанин», «Пиковая дама» болгаш «Евгений Онегин» опералар база «Куулуг хөл» деп балет Украинаның опера театрының сценаларындан дүшпейн турар. Гогольдуң болгаш Толстойнуң, Островскийниң болгаш Горькийниң шиилерин республиканың он-он шии коллективтери көргүзүп турар.

Киевтиң Ленин орденниг күрүнениң Т. Г. Шевченко аттыг академиктиг опера болгаш балет театрының чоокта чаа неделя дургузунда Москвага аалдап чорааның дугайында ат-алдар Украинадан ырак дашкаар нептерей берген. Орус болгаш украин классиктиг чогаалдарның, совет операның овур-хевирин тургузуп турар, ооң көскү актерлары, ССРЭ-ниң улустуң артистери И. Паторжинскийни, И. Литвиненко-Вольгемутту, З. Гайдайны, М. Гришкону, Б. Гмыряны, Е. Чавдарны болгаш өскелерни-даа бүгү чурт билир. Украинада ол хоочун театрның коллективи орус сценаның улуг мастери К. С. Станиславскийниң чаңчылынга даянып турар болгаш ССР Эвилелиниң Улуг театрының үлегерин бүгү талазы-биле эдерип турар. Орус литератураның болгаш уран-чүүлдүң декадазынга киржири-биле ССР Эвилелиниң Улуг театрының болгаш Москваның өске-даа уран-чүүл коллективтериниң Киевке чорааны совет Украинаның культурлуг амыдыралынга шылгарангай болгаш уттундурбас болуушкун болган.

Алдарлыг 300 чылга белеткенмишаан, Киевтиң Т. Г. Шевченко аттыг опера болгаш балет театры Бородинниң «Князь Игорь» «Богдан Хмельницкий» деп (музыказы К. Данькевичиниң, сөзү В. Василевская болгаш А. Корнейчуктуң) операларын көргүскен. Боттарының амыдыралын чаңгыс-аай сорулгага—даштыкы эжелекчилерден Ада-чуртту камгалаарының херээнге берген Игорь Князь биле Богдан Хмельницкий өске-өске үелерде, өске-өске черлерге чурттап чорза-даа, оларда нити дөмейлешкек байдалдар дыка хөй. «Богдан Хмельницкий» операны совет көрүкчүлер изиг күзел-биле хүлээп алган.

Харьковтуң, Сталинонуң, Одессаның, Днепропетровскиниң, Львовтуң болгаш өске-даа хоорайларның театрлары улуг чогаадыкчы чедиишкиннерни чедип алганнар.

Киевтиң киностудиязының бүдүрүп үндүрүп турары—«Оорлатырган аас-кежик», «Украинаның ховуларында», «Калиналыг арыг» деп шиилерден кылган кино-чуруктарны, «Тарас Шевченко», «Маринаның салым чолу» болгаш оон-даа өске уран-чечен кино-чуруктарны бистиң чуртувустуң улустары улуг сонуургал-биле көрүп турарлар.

Бистиң хүннеривистиң өндүр чаагайын болгаш алдар-сураан, төрээн Коммунистиг партияның шылгарангай чоруун, акы-дуңмалышкы совет улустарның бузулбас найыралының дугайын укарин улус музыкага болгаш ырларга, шүлүглелдиң сөстеринге, чорумалдыг чогаалдарга, сценаның уран-чүүлүнге чуруп сиилип көргүзүп турарлар.

Партияның болгаш чазактың үргүлчү дузаламчызының ачызында культураның албан черлериниң каңчаар-даа аажок улуг четкизи Украинада тургустунган. Республикада операның 5, шииниң 74 театрлары, 6 муң хире уран-чүүл ажылдакчыларын каттыштырып турар 64 санныг концерттиң албан черлери ажылдап турар. Оон аңгыда 4 консерваториялар, театрның болгаш уран-чүүлдүң 30 институттары болгаш киностудияның училищези ажылдап турар. Бир эвес революция мурнунда Украинага чүгле 48 клубтар, 6 музейлер бар турган болза, ам республикада 27 муң 375 клубтар болгаш культура ордулары, 109 музейлер, 75 муң библиотекалар бар. Украинада 6553 кино точкалары бар, оларның 5679-зу көдээде, ол ышкаш күчүлүг полиграфия үлетпүрү тургустунган.

К. З. ЛИТВИН,
Украин ССР-ниң Культура министри. Киев.

Францияның хөй-нииити ажылдакчызы Пьер Котка „Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш“ деп делегейниң Сталинчы шаңналын тывысканы

ПАРИЖ. Парижте «Ройяль-Монсо» гостиницазынга тайбың дээш шылгарангай демиселчи, Францияның сураглыг хөй-ниитичизи болгаш политиктиг ажылдакчызы Пьер Котка «Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналын тывыскан.

Шаңналды тыпсып турда ССРЭ-ниң Францияда херектеринге түр бүзүретирген В. Я. Ерофеев, улус демократиязының чурттарының Францияда дипломаттыг төлээлекчилериниң баштыңчылары, херээженнерниң Бүгү-делегей Демократтыг Федерациязының даргазы Эжени Коттон, Францияның Коммунистиг Партиязының Жак Дюклога баштаткан удуртукчулары, күш-ажылдың бүгү-нииити конфедерациязының чиңгине секретарьлары Бенуа Фрашон болгаш Ален Ле Леап, Национал хуралдың депутаттары болгаш республика Чөвүлелиниң кежигүннери, Тайбыңның Национал чөвүлелиниң, «Франция—ССРЭ» ассоциацияның төлээлери, сураглыг француз эртемденнер, чогаалчылар, артистер болгаш парлалга төлээлекчилери аңаа олурушканнар.

Байырлыг хуралды сураглыг француз чогаалчы, «Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналының талазы-биле комитеттиң даргазының оралакчызы Луи Арагон ажыткаш, Пьер Коттуң тайбың камгалалының талазы-биле бүгү делегей шимчээшкининге алдар хавыяазын демдеглээн. «Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналын француз улустуң дөрткү төлээлекчизинге тыпсып турар чорук болза, таварылга-даа эвес, элдептиг болуушкун-даа эвес, чүге дээрге, делегейниң чуруунда Франция чугула черни ээлеп турар дээрзин ол демдеглээн.

Ооң соонда Пьер Менье бо байырлыг хуралга Лиондан кээп шыдавайн барган, Национал хуралдың хүндүлүг даргазы Эдуард Эррионуң чоруткан чагаазын номчаан.

Ол чагаада чугаалап турары болза: «Кижилерниң амыдырал чурталгазын хүндүлеп көөр чорук болза, кандыг-даа цивилизацияның, кандыг-даа шажынның, кандыг-даа моральдың бирги негелдези болур.

Ол принцивти камгалааны дээш силерге байыр чедирип тур мен. Кырган бодум, кыпсып каан чуланы силерге дамчыдып берип тур мен. Силерниң Эдуард Эррио».

Ооң соонда хурал даргазы Францияның премьер-министри турган Поль-Бонкурга сөс берген. Ол бодунуң чугаазынга Пьер Котка делегейде эң-не дээди шаңнал—«Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналын бөгүн тыпсып турар-дыр дээрзин чугаалаан. Ооң солдаттары чөөн чүкке кадыг-дошкун тулчуушкуннары-биле Нормандияже шериг октаарын боттандырар арганы берген болгаш Францияны хостаарын хандырган, ол улуг чуртту утпаан болгаш кажанда-даа утпас мен деп ол чугаалаан.

Тайбыңның англи талалакчыларының мурнундан Англияның хөй-нииити ажылдакчызы Притт лауреатка байыр чедиргеш, тайбыңның херээниң тиилелгезинге чайгылыш чок бүзүрелдиин илереткен.

Ооң сөөлүнде Францияның шылгарангай эртемдени Фредерик Жолио-Кюри байыр чедирип чүве чугаалаан. Ол бодунуң чугаазынга Пьер Коттуң тайбың талалакчыларының бүгү делегей шимчээшкининге алдар хавыяазын болгаш француз улустуң мурнунга ооң алдар-хавыяазын ол бодунуң чугаазынга демдеглээн. Ол ышкаш аңаа санал берген Национал хуралдың депутадын Д' Астье Де Ла Вижери Францияның болгаш Европаның бүгү улустарының айыыл чок чоруун хандырары дээш Пьер Коттуң парламентилиг болгаш политиктиг демиселин көргүскен.

Ооң сөөлүнде совет чогаалчы Илья Эренбургка сөс берген. Ооң чугаалааны болза:

Хүндүлүг Пьер Кот!

«Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналын Силерге тыпсыр улуг алдар меңээ онаашкан. Бистер болза, нарын болгаш берге үеде чурттап турар бис: бистиң цивилизациявыстың салым-чолу—бисти долгандыр турар кайгамчыктыг бо хоорайның ыдык арыг дөргүннери, Люксембург садында, Гайд-паркта, Пушкин бульварында ам сагыш амыр ойнап турар келир үениң бальзактарының, дикенстериниң, толстойларының номнары кижи бүрүзүнүң угаанындан болгаш чүрээнден, улус бүрүзүнүң угаанындан болгаш чүрээнден хамааржыр. Улуг патриот бодунуң үезиниң хамаатызы Пьер Кот, силер тайбыңның, Францияның херээн болгаш кижи төрелгетенниң үнезин, улустар арaзының найыралын, бүгү иелерниң, бүгү тургузукчуларның, бүгү садчыларның амыдыралынга эргезин кезээде камгалап келген силер.

Хүндүлүг өңнүк!

Чугаалажылгаларның болгаш дугуржулгаларның идеяларының тиилелгелеринде силерниң күш-ажылыңарның, силерниң амыдыралыңарның үлүг-хуузу бар дээрзин чоргаарал-биле бодап болур силер.

Тайбың камгалалының совет Комитединиң мурнундан силерге болгаш силерниң нүүрүңер-биле биске хүндүлүг болгаш чоок француз улуска байыр чедирерин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Бистер, бистиң ниити бажыңывыс—Европаның аңгы-аңгы булуңнарында чурттап турар бис, кандыг-бир хоорайны узуткап чок кылырынга чеже хире бомбаларның хереглетинерин санап чугаалажып турар үеде бистер ол бажыңны камгалаарынга бир дөмей сонуургалдыг бис, тайбың күш-ажылга бир дөмей ынак бис, бистер, совет хамаатылар, ол харыысалга чок болгаш кем-буруулуг чугааларны элдепсинип көрүп турар бис. Ындыг чугаалар болза, Парижти азы Москваны тудуп тургузарынга чеже чүс чылдарның, чеже күш-ажылдың болгаш генияның херек боор турарын билбес кижилерден үнүп турар.

Найыралдыг улустуң төлээлекчизи, кижи ниитилелге чоргаарланып турар чурттуң төлээлекчизи Пеьр Кот силерге совет кижилер байыр чедирип турар. Мен силерниң чуртуңарны билир болгаш аңаа ынак мен. Бистиң ийи улузувусту арaзында чоокшулаштырар дээш, Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң идеязы дээш хөй ажылды кылып турар силер болгаш дарга Эррио ышкаш кижилерни, Францияның ат-алдарын болгаш чаагай адын делегейге деткип турар улуг эртемден Жолио-Кюри болгаш Арагон ышкаш кижилерни билир мен. Бистиң ийи улузувустуң арaзында найыралын үзерин оралдажып турар кем-буруулуг үүлгедиглерни көргеш, сөстерни дыңнааш, бистер ындыг үүлгедиишкиннерни, ындыг сөстерни Францияның тура-соруу кылдыр кажан-даа хүлээвес бис дээрзинге меңээ бүзүреп көрүңер.

Дарга Эррионуң чагаазын ам чаа алдым. Ол бодунуң чагаазынга совет акшага хамаарыштыр алдынган хемчеглерни буруу шаап турар болгаш бүгү французтар ооң бодалын деткип турар дээрзин бадыткап турарлыр. Моральдыг ат-алдары бүгү Францияга нептерээн, ындыг кижилерниң бадыткалынга кым удурланыр боор.

Франция, бистер ышкаш тайбыңны күзеп турар болгаш бистиң улузувустуң арaзында найыралды күзеп турар-дыр дээрзин каш-ла хонгаш, Москвага чеде бергеш, бодумнуң хамаатыларымга чугаалаар мен.

Тайбыңның херээ тиилээр ужурлуг болгаш ол тиилээр-даа. Бистиң хүндүлүг өңнүүвүс, улустар арaзынга тайбыңны быжыглаар дугайын кижилер байырланчыы-биле бодап турарлар. Силерге кадыкшылды болгаш күштерни күзеп турар мен, тайбың дээрге бүгүдениң аас-кежии, силерге ол—эң бедик аас-кежик болур дээрзин билир мен.

«Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Сталинчы шаңналының лауреады Пьер Кот аңаа харыы чугаа кылган.

Пьер Коттуң чугаазы

Дээргилер, мени эмнеп турар эмчилер мээң чүве чугаалаарымны хоруп турар чүве. Ынчалза-даа бо залда олуруп турарларга болгаш бо индир кырынга үнүп кээп байыр чедирип турганнарга өөрүп четиргенимни илередип, кыска чугаа кылзымза оларның чагыын каржызы-биле кажыдыпканым ол эвес дээрзинге идегеп тур мен.

Делегейниң Сталинчы шаңналын меңээ тывысканын дыңнааш, улуу-биле чоргаарланып турган мен. Ол чоргаарал хоойлу ёзугаар болуушкун турган, чүге дээрге, меңээ шаңналды тывысканы-биле холбашкан алдар болза, чүгле мээң идеяларымны болгаш бүзүредилгемни үлежип турар кижи идегеп болур эң-не бедик алдар болур.

Бодумнуң тайбыңга ажыктыг болган ажыл-чорудулгамны бодап көргеш, ында дыка хөй четпестерниң бар болуп турарын илередип тыпкан мен. Бо кежээ меңээ байыр чедирген ораторлар мени чечектер-биле бүргепкен болгаш чаагай сөстерни чугаaладылар харын. Оларга бүрүнү-биле шынзыкпаңар: оларның найыралы оларны эмин эртир хөөредип мактапты. Бодумнуң аргаларымны, бодумнуң хире хемчээмни билгеш, «Улустар арaзынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Сталинчы шаңналын меңээ тыпсып турар чорук болза, мээң нүүрүм-биле эгезинде, хамыктың мурнунда бистиң «Тайбың камгалалынче» журналывысты, ооң соонда тайбың талалакчыларының француз шимчээшкининиң ниити ажыл-чорудулгазын, адактың сөөлүнде бистиң чуртувустуң бүгү шынчы кижилериниң хөделиишкининиң шаңнааны ол-дур деп бодаар эргелиг мен.

Бир эвес, бодумнуң күштеримни камнааш, бо хуралга олуржуп турары-биле азы киржип турары-биле меңээ алдарны көргүзүп турарларның шуптузунга харугда байыр чедирипсимзе кым-даа меңээ ажына бербес боор деп идегеп тур мен. Мээң дүүрээзиним мээң өөрүшкүмнү болгаш мээң хүлээп турарымны кандыг-даа узун чугаадан дээре силерге илередип турар-дыр.

Пьер Коттуң оон ыңай чугаалааны болза:

Бистерниң үргүлчү бодап чоруур ужурлуг бирги идеявыс болза, бистиң үевистиң эң улуг айтырыы болур—янзы-бүрү социал-политиктиг системаларның тайбың кады турарының айтырыы болур. Тайбыңга бүзүрээри, тайбыңны күзээри—янзы-бүрү системаларның кады туруп болурунуң аргалыынга бүзүрээри болур, ындыг кады туруушкун, ооң-биле кады бүгү делегей идегелиниң чамдык бар аргалары болза, оода чадаарда делегейниң кады ажылдажылгазының эге-үрезин салып болур ийик.

Бистиң удуртулга болдурар ужурлуг ийиги идеявыс болза, делегейниң күштериниң хамаарылгазының чайлаш чок өскерлип турарының дугайында идея болур.

Бистиң караавыска көзүлдүр болуп турар эң чугула болуушкун болза, барыын делегей деп адап турар делегейниң өске чурттарга үр тергиилелиниң доозулганы болур. Колониальдыг империяларның экономиктиг болгаш политиктиг азырадылганың камгалатынып артып каарынга кордал рим империяның азы герман нацияның ыдыктыг империязының «европаның камгалал ниитилежилгези» деп шырыңмага чаштып алгаш, катап төрүтүнүп кээринге кордалдан черле улгатпас. Ол бүгү эрткен үеге хамааржыр болгаш хөөрге артып каар ужурлуг. Дүүн чаа-ла барыын күрүнелерге кулдандырып турган азы оларның тергииделинге чагырттыр турган кижи төрелгетенниң канчаар-даа аажок улуг массалары баштарын ковайтып келген болгаш боттарының хамаарышпас чоруун тыва бергеннер; оларны өске улустар эдерген азы эдерип турар, ынчангаш, ол шимчээшкинниң кижи төрелгетенге кадыг чаа делгемнерни ажыдып берип турарын эскербейн турар мугулайларны бистер кээргээр ужурлуг бис.

Ам кандыг-даа таварылгада бүгү делегейниң бүгү айтырыгларын үнелеп көөрде, Африканың, Азияның болгаш Американың улустарының шимчээшкинин оларның национал бот медерелинге болгаш амыдырап турарынга холбаштыр өөренип көөр херек.

Бистер чугаалажылгавысты уламчыдап, оон ыңайлап көрээлиңер!

Кажан социал-политиктиг структуралар дүрген өскерлип турар үеде, тайбың делегейниң боттуг чүүлүнүң өскерилгезинге ыявыла таарыштыртынган турар ужурлуг. Ону телептиг чоок үнелээшкиннерниң болгаш бот-боттарынга ажыктыг дүжүп бериишкиннерниң аргазы-биле тургузар болгаш деткип болур; ол болза, доктаамал чугаалажылгаларның болгаш доктаамал чаартынып турар дугуржулгаларның ачызы-биле амыдыралчы апаар, чүге дээрге, амыдырал—ол шимчээшкин-дир.

Мен ам адактың сөөлүнде силерниң кичээнгейиңерни ынаар угландырар деп бодааным сөөлгү идеяже кирип көрейн.

Тайбыңны быжыглаарынга бүгү дипломаттарның кажар аргалыг болуру, күрүне ажылдакчыларының дуржулгалыг болуру чедишпес болур ийик.

Оларның кайызы-даа улустарның тура-соруунга үндезилетинген турар ужурлуг. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели, ыракта четпес-даа болза, улустарның ол тура-соруун илередирин болгаш демдеглээрин оралдажып турар; кедизинде баргаш, ооң тиилелгезин хандырар дугайында чугаа ам чорутунуп турар.

Мээң бодалым-биле алырга, тайбыңның дөрт күштери болгаш дөрт үндезиннери мындыг—янзы-бүрү социал-политиктиг системаларның тайбың кады турары, дүүн, а чамдыкта мырыңай бөгүн-даа улустарның хамаарышпас чорукче болгаш хосталгаже шимчээшкини; бүгү делегей амыдыралының тургузуп турары айтырыгларның шиитпирлээшкиниң чугаалажыышкыннар болгаш дугуржулгалар берип болур дээр дугайында бадыткал; бүгү делегей херектерин удуртурунга улустарның улам-на идепкейлиг киржилгези болур.

Бүгү моондактар болгаш айыылдар бар турза-даа, бистер тайбың дээш тулчуушкунга демиселди чедип алыр бис. Көөр хөөн чок болгаш мугулай чорукту туттунуушкуннуң күжү-биле хол-чадаңнаар база чөөн чүктүң болгаш барыын чүктүң кижилериниң арaзынга идегелди болгаш найыралды катап тургузар бис.

Делегейниң Сталинчы шаңналын Француз республиканчыга бөгүн тыпсып турда, кижи төрелгетенниң келир үезинге ооң бодунуң бүзүрелдиин илередири-биле француз революцияның делегейге чырыткы кылдыр бергени үш сөстерин ажыглаарын меңээ чөпшээреп көрүңер; кажан улустарның **хосталгазы** бүгү расаларның болгаш бүгү чурттарның **деңчоруунга,** кижи төрелгетенниң **горизонтузунга** үндезиленир болдур, ынчан **акы-дуңмалышкы** чоруктуң херели тыптып келир.

(СЭТА).

Совхозтуң мал ажылында чедиишкиннер

Улуг-Хем районда «ҮТКА-ның 25 чылы» совхоз мал болгаш чер ажылдыг, кодээ ажыл-агыйы талазы-биле областа күрүнениң база бир улуг бүдүрүлге чери болур. Чуртка мал ажылын хөгжүдер, кодээ ажыл-агыйы продуктуларының элбекшилин тургузар талазы-биле партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын боттандырарынга совхоз кол рольду ойнап турар.

Мал ажылын көдүрер дээш кызымак ажылдап турар мурнакчы малчыннар совхозта эвээш эвес. Совхозтуң чылгы фермазының улуг чылгычызы эш Сюрюнчап чылгычыларның ажылын шын башкарып келген. Чылгыны кадарып, одарладырының практиказын чөп организастааныңдан ооң баш саны менди болгаш күш-деңгели шыырак.

Чылгы фермазында чылгычылар Көк-Таваа, Шактар олар 349 баш чылгыны ажаап турар. Эш Көк-Тавааның ажаалгазында 135 белер бар, ооң иштинден төрээн 35 белерниң 35 кулуннары менди алдынган. Аңыяк чылгычы эш Шактарның ажаалгазында 204 баш аныяк чылгы бар. Ооң иштинде төрээн аныяк 15 беден 14 кулунну менди доруктуруп алган.

Совхозтуң улуг хойжузу Эвен-оол эрткен күзүн 917 баш чартык нарын дүктүг хойларны хүлээп алган. Ол хойларындан 711 хой төрээн, ооң 828 хураганнары менди алдынган. Хойжу коммунист Балажык төрээн 625 баш хойларындан 734 хураганнарны чидирбес чокка камгалап алган. Хойларның хураганнаашкыны ам-даа массалыг үргүлчүлеп турар.

Хаван фермазында хаваннарның хөй кезии алтай укталыг хаваннар болуп турар. Совхоз эрткен чылда 100 төрүүр хавандан 1415 хаван ооларын алыр планныг турган болза, а херек кырында төрүтүнген 2400 хаван ооларын, азы бир төрүүр хаван бүрүзүнден-не ортумаа-биле 24 хаван ооларын камгалап алган. Хаваң ажаакчылары бо чылын 100 төрүүр хавандан 2600 хаван ооларын алыр дугайында социалистиг хүлээлгелерни алган.

Совхоз мыйыстыг бода малдың часкы одарладыышкынын организастыг чорудуп, күш-деңгилдезин көдүрериниң хемчеглерин ап турар. Инек фермазының саанчызы комсомолчу эш Чонданда 12 саар инек быжыглатынган, ол хүнде инек бүрүзүнден 14 литр сүттү саап ап турар. Саанчы эш Серен инек бүрүзүнден оон тудак чок сүттү база-ла саап ап турар.

Совхозтуң малчыннары мал ажылын хөгжүдер, ооң продуктулуун бедидер дугайында хүлээлгелерни алган. Совхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт, дагаа чуургазы дужаарының планын күүсеткеш, областың Хүндүлел самбыразында демдеглеткен.

Совхозтуң малчыннары малдың чаа кажааларын четчири-биле тударын, эрги кажааларны чогуур үезинде септээрин хандырарын болгаш бүгү чүзүн малдарны чазын, чайын эки семиртип, малдың быжыг чем суурун тургузарын, ооң продуктулуун бедидерин, малдың чаш төлүн менди камгалап алырын чедип алыр. Совхоз 1954 чылда күрүнеге эът, сүт, дүк дужаарының планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш боттуг ажылдарны чорудуп турар.

Д. ЕНДАН.

Түңнел кичээлдерге белеткелдерни күштелдирер

СЭКП Сүт-Хөл райкому партия өөредилгезиниң системазынга ажылды эрткен чылга бодаарга элээн бедик деңнелге тургускан.

СЭКП райкомунуң бюрозунга партия чырыдыышкынының айтырыгларын үргүлчү чугаалажып, пропагандистерниң семинарларын эрттирип турган.

Сталин аттыг колхозта партия төөгүзүн өөрениириниң бөлгүмү доктаамал ажылдап келген. Бөлгүм СЭКП төөгүзүнүң допчу курзун өөренирин доосkan, ам эрткен материалдарны быжыглап, катаптаашкынны чорудуп турар. Бөлгүмнүң дыңнакчылары организастыг болгаш кичээлдерге эки белеткелдиг кээп турарлар. Эштер К. Кара-оол, О. Нина, О. Бичии-урут өөренип эрткен материалдарын эки шиңгээдип турарлар. Пропагандист эш С. Биче-оол кичээлдерни эки белеткелдиг эрттирип турган. Ол кичээлдерни амыдыралда чаа-чаа болуушкуннар-биле холбаштырып келген. Ол ышкаш Киров аттыг, «Сталинчы орук» колхозтарда болгаш райкүүском чанында политшколаларга кичээлдер бедик деңнелге эртип турган.

Ынчалза-даа партия өөредилгезиниң ажылында улуг четпестер бар. Райпода политбөлгүм өөредилгезин үзүп, кичээлдерге дыңнакчыларның чүгле 50—60 хуузу олуржуп турда эрттирип тургулаан. Партия организациязы ол байдалды билип тура-ла, шиитпирлиг хемчеглерни албаан. Ол ышкаш Жданов аттыг колхозта политшколаның ажылы март айдан эгелеп үзүлген. Харын ында партия организациязының секретары О. Чүлдүм боду безин кичээлдерни үзүп турган. Партия райкомунуң чанында партияның кежээки школазы 4 удаа кичээл үскен, сөөлгү үеде кичээлдерни чүгле 5—7 дыңнакчыларлыг эрттирип турган. Өөредилге программазының доозарынга ам-даа 30 шак хереглетинер, ам арткан кичээлдерге ол шактарны өөренип доозары бергедээн. Бо талазы-биле партия райкому, ооң агитация болгаш пропаганда килдизи хемчег албайн турар.

Сорулга болза, партия өөредилгезинде четпестерни дүрген узуткап, өөредилге чылын чедиишкиниг доозары дээш түңнел кичээлдерни бедик деңнелге шын организастаары болур.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

Түңнел кичээлдер эгелээн

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Район төвүнде партияның кежээки школазында болгаш чамдык политбөлгүмнерде түңнел кичээлдер эгелээн. Район төвүнде партияның кежээки школазының бирги өөредилге чылында өөренип турарлар-биле партия төөгүзүнүң допчу курзун болгаш кодээ ажыл-агыйы айтырыгларының талазы-биле түңнел кичээлдер эрткилээн. Аңаа коммунистер Горбунов (МТС), Камзалаков (райкүүском), Бабушкин (улус суду) ханы билиглиин көргүскеннер.

Районда Ворошилов аттыг колхозта И. В. Сталинниң допчу биографиязын өөренир бөлгүм (пропагандист эш Киселев), районнуң үлетпүр комбинадында база ол-ла чүүлдү өөренир бөлгүм түңнел кичээлдерни эрттиргеннер. Түңнел кичээлдер дыңнакчыларның өөренип эрткен чүүлдерни эки шиңгээдип алганын көргүскен. Ол бөлгүмнерниң дыңнакчылары келир өөредилге чылында партия төөгүзүнүң допчу курзун өөренирин шиитпирлээннер.

ОБЛАСТЫҢ ХОВУЛАРЫНДА

Колхозтар тарылга планын күүсеткен

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» болгаш «Кызыл тук» колхозтары часкы ховуу ажылын организастыг эгелээш, тараа культураларының тарылгазын эрте, чогуур агротехниктиг хуусаада доосканнар.

«Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агыйы артели тарылга планын 106 хуу, ооң иштинде кызылтас планын 120 хуу күүсеткен. «Кызыл тук» колхоз тарылгазын 110 хуу күүседип, кызылтас болгаш чиңгетарааның планын ажыр күүсеткен.

Колхозтар тарааның чайгы ажаалгазының белеткел ажылдарын чорудуп турар. Дүжерлиг, Мугур, Улаатай, Көк-Сайыр бугаларының септелгезин болгаш аштаалгазын эгелээн.

Д. ШАГДЫР.

Бедик дүжүт дээш демисел

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Калинин аттыг кодээ ажыл-агый артели тараа культураларының тарылга планын Тес-Хем районда мурнээп, май 15-те 105 хуу күүсеткен. Кызылтасты планындан ажыр 38 ганы чашкан. СЭКП Төп Комитединиң февраль-март Пленумунуң доктаалын боттандырарынга 70 га кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип, үрезинни ханакарактай чажып тараан. Ооң-биле кады суггарылганың 4 бугаларын аштап, парниктерге өстүрген 10 муң дөс морковьту, 5 муң дөс капустаны база өске-даа ногаа культураларын шөлдерге олуртулаан. Үр чылдыг сиген культуразын 6 гада тараан.

МТС-тиң № 1 трактор бригадазының (бригадири эш Кочай-оол) механизаторларындан эштер Чүгдер, Талчың олар тараа чажарының база амгы кур чер аңдарарының ээлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Колхозтуң ногаа бригадазы

ЫЙГЫЛАК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң ногаа бригадазында 45 кижи доктаамал ажылдап турар. Бо чылын картофельди 20 гектарга, ногааны 10 гектарга олуртур, эрткен чылга удур ногааның шөлүн 10 гектарга калбарткан.

Комсомолчу эш Очур-оолга удурткан бригада ногааның чаагай үнүжүн хандырбышаан, картофельдиң гектар бүрүзүнден 140 центнер дүжүттү өстүрүп алырынга хынамчалыг белеткенген. Суггат бугазы белен, шөлүн аңдарар мурнунда эки суггарган. Олуртулгага белеткээн шөлүн кажаалап алган.

Хову турлагларында агитас-массалыг ажыл

Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозта партия эге организациязы часкы тарылга үезинде партияның агитас-массалыг ажылын элээн экижиткен.

Колхозтуң хову турлагларында 25 агитаторлар үргүлчү ажылдап турар. Олар бо арaзында агитхуудустарны 21 удаа, көргүзүг самбыразын 45 удаа, хүндүлел самбыразын 17 удаа үндүрген. Лекция, беседа, солун номчулгазы үргүлчү болуп турган. «Мурнакчы» деп хана солуну 4 удаа үнген. Агитаторлар Сүмбүү, Сотпа, Маңзырыкчы, Үндүң, Маадыр-оол, Саанчык олар хову турлагларынга үргүлчү кээп турарлар.

Социалистиг чарыш бригадалар болгаш кижилер арaзында калбарып турар. Эш Сотпаның удуртулгазы-биле 40 кижилиг бригада кур болгаш куруккан черлерни ажыглаар сорулга-биле Дагыр-Шеминиң болгаш Көк-Дагның үр үеде ажыглалга кирбээн 300 ажыг-га чериниң хараганнарын туруп аштаан. 15 километр черниң тарылга бугазының аштаалгазын чоруткан.

Мурнакчыларның саны өзүп турар. Трактористер Хүлер-оол, Ойнаар-оол, Алдын-оол олар хүн нормазын 130—150 хуу күүседип турар. Илиирткечилер Өшкү-Саар, Ыдый-оол, Седен, Кысыг-оол нормазын 120—150 хуу күүсеткен.

К. БОРА-КӨЖЕ.

Агиткультбригада тарылга шөлүнде

Бай-Тайга районнуң культура бажыңының аъткарып үндүрген агиткультбригадазы тарылга шөлдериниң ажыл-ишчилерге культура-массалыг ажылдарны хандырар талазы-биле элээн хемчеглерни ап чорудуп турар.

Агиткультбригада апрель 15-тен эгелээш, бо хүннерге чедир районнуң 4 колхозтарының хову турлагларынга 8 удаа концерттерни көргүзүп, 15 кезек черге лекция, беседалар номчулгаларын чоруткан. Ук агиткультбригаданың агитаторлары СЭКП ТК-ның февраль-март Пленумунуң доктаалын колхозчу ажыл-ишчилерниң ортузунга таныштырарының ажылын эки чорудуп, колхозтарның хана солуннарын, агит-хуудустарны үндүрүрүнге идепкейлиг киржип турарлар.

Агиткультбригада бодунуң ажылын хову турлагларында ам-даа үргүлчүлеп турар.

ШАКТАР.

Эртем темазынга рецензия

А. А. Пальмбахтың „Тыва дылдың хөгжүлдези болгаш сайзыралы“* деп ажылы

Дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел Тыва институдунуң эртем ажылдакчызы, филология эртеминиң кандидады Александр Адольфович Пальмбахтың «Тыва дылдың хөгжүлдези болгаш сайзыралы» деп ажылы номчукчуларны тыва дылдың сөөлгү чээрби беш чыл иштинде хөгжүлдези-биле база ук дылдың хөгжүлдезиниң амгы үеде нииги байдалы-биле таныштырып турар. Ол ажылды И. В. Сталинниң дыл дугайында өөредиинге үндезилеп бижээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызы-биле хосталганы тыва улус канчаар чедип алганының дугайын ажылының кирилде кезиинде автор допчу болгаш билдингир-биле бижээн.

1930 чылда национал тыва бижиктиң латин үжүкке үндезилетинип тургустунганын база 1941 чылда латин үжүктен орус үжүкче тыва бижикти шилчиткен дугайын көргүспүшаан, национал бижиктиң тургустунганы Тываның экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг, төөгүлүг болуушкун болган дээрзин автор онзалап демдеглээн.

Оон ыңай, автор 1950 чылда Кызыл хоорайга болган дыл конференциязынга тыва дылдың хөгжүлдезиниң дугайында, тыва бижиктиң дугайында кол-кол айтырыгларны чугаалажып көрген деп бижип турар. Ол конференцияга илеткелчилер боттарының илеткелдеринге тыва дылда чаа тыптып турар айтырыгларны улам ыңай шинчилеп өөренир болгаш ол чаа шынарның айтырыглары ук дылдың үндезин кезектеринден укталып тывылган болганда, дылдың төөгүзүн шинчилеп өөренир, эртем грамматиказын чогаадып тургузар дугайын саналдап турганнар.

Орус үжүкке үндезилеп тургускан тыва бижиктиң орфографиязының эки талаларын автор тодаргай чижектер-биле тайылбырлап турар. Латин үжүкке (алфавитке) бодаарга, орус үжүк тыва дылдың үннерин тода көргүзеринге эптиин ол чижектер илдеңи-биле көргүзүп турар. Чаа бижиктиң орфографиязы тыва чоннуң дылының онзагай байдалдарын мурнукузундан эки көргүзүп турар апарган болгаш бодалдарны бижикке илередириниң чаа-чаа аргаларын берген. Чижээ, «пар» болгаш «бар» бо сөстерни латин үжүктер-биле чаңгыс-аай, ылгалбас кылдыр бижип турган. Ынчангаш ук сөстер кирген домактарның утkалары будулуп турган.

Тыва дылдың терминологиязының дугайында айтырыгларны тайылбырлавышаан, автор тыва дылда терминнер канчаар тургустунуп, тыптып кээп турарын көргүскен. Тыва дылдың бодунуң сууррунга үндезилетингеш, чаа терминнер тыптып турар: «тургус» деп сөске кожумактар немешкениниң уламындан «тургузуушкун», «тургузукчу» чижектиг тускай утkаларны илередип турар, чаа сөстер тывылган, «чыры» деп дазыл сөстен «чырымал», «чырыдылга», «чырыдыышкын» деп сөстер тывылган. Ооң-биле чергелештир орус дылдан хөй-хөй сөстер, ооң иштинде терминнер үлегерлеп алдынганын автор көргүзүп турар. Терминология ажылында чамдык четпестерни автор ийи улуг бөлүк кылдыр көргүскен: бир талазында, чамдык тыва дыл ажылдакчылары чаа утkалыг апарган эрги сөстерни тыва дылдың сөс курлавырындан үндүр казыыр деп турганы областың бирги дыл конференциязынга көзүлген («башкы», «ном» суг дээн ышкаш сөстерни хереглевес деп тургулааннар); ийи талазында, чамдык сөстер эргижирей берген—«бодунуң үезин чурттап эрткен»—деп чүвени ожаарбайн турар. Мындыг хевирлиг шын эвес тайылбырлаашкыннар терминология ажылында барын автор көргүскен болгаш ол четпестерниң үнүп турар чылдагааны тыва дылчыларның талазындан терминологияны эртемниг үндезинге чурумчудуп тургузар дээш ёзулуг чогаадыкчы ажылды боттандырбайн турарында дээрзин чөптүг-биле айтып турар.

Оон ыңай, сөөлгү ийи он чыл иштинде Тывага болган экономика, культура талазы-биле чаартылгаларның уламы-биле тыва дылдың сөс курлавырлары дыка немешкен болгаш байлакшаан, орус дылдан хөй-хөй сөстер үлегерлеп алдынган. Ону автор тодаргай чижектерде көргүскен. Орус дыл биле тыва дылдың төөгүлүг харылзааларын көргүспүшаан, эш Пальмбах орус дыл тыва дылдың чүгле сөс курлавырының байыырынга суур боор турар эвес, харын тыва дылдың үннериниң хөгжүлдезинге (чижээ, **Ф, Ц**—бо фонемаларны үлегерлеп алган), тыва дылдың грамматиктиг тургузуунуң сайзыралынга база улуг ужур-дузалыг боор турар дээрзин чедингири-биле тайылбырлаан.

Тыва дылдың лексиказында (сөс курлавырында), фонетиказында, грамматиктиг тургузуунда кол-кол чаа шынарның болуушкуннарын автор ниитизи-биле допчулай көргүскен, ылаңгыя чоннуң дылынга үндезилетингеш, домактарның тургузуу база чазалып турарын.

А. А. Пальмбахтың бо ажылының допчу утkазы ындыг-дыр. Ук ажыл тыва дыл талазы-биле парлатынган чаа эртем ажылы болур. Номчукчу бо ажылды номчааш, тыва дылдың амгы үедеги нииги хөгжүлдезинде чугула-чугула айтырыгларны чиигибиле шиңгээдип шыдаар апаар.

Ынчалза-даа, ук ажылда чамдык четпестер база барын демдеглезе чогуур. Чүл дизе, тыва дылдың орфография болгаш терминология талазы-биле айтырыглары чидиг байдалда туруп турар дээрзин автор чөп айыткан болзажок, чогум кандыг-кандыг айтырыглар бергедээшкинде туруп турарыл, база ол айтырыгларны шын шиитпирлээриниң тодаргай оруктары кандыгыл—бо дугайында чүве ыттаваан. Номчукчу болгаш тыва дылдың шинчээчилери ону аажок сонуургап турар болгаш ук айтырыгларны шиитпирлээрин амыдырал негеп-даа турар.

Бир эвес автор ол чидигленип турар айтырыглар талазы-биле бодунуң бодалдарын илереткен болза, кончуг солун болгаш чугула болур турган ийик. Оон ыңай тыва дылдың хөгжүлдезиниң нииги байдалын автор чижек-биле мынчаар көргүскен: литературлуг тыва дыл бистиң хүннеривисте хевирленип тургустунуп турар. Херек кырында литературлуг тыва дыл тургустуна берген болгаш бүгү талазы-биле сайзырап турар болгай. Бүгү тыва улуска билдингир нииги дыл база бар. Ол талазы-биле чигзиниг турбас ужурлуг.

Тыва дылда девискээр диалектилери (чугааның чер-черде аялгалары) база бар, ол диалектилерде литературлуг дылдан ылгалдыг чүвелер, ылаңгыя чамдык сөстерни адаарының талазы-биле ылгалдар эвээш эвес. Ынчалза-даа ол диалектилер литературлуг тыва дылдың чурумнарынга чагыртып, чоорту чаңгыс-аайжып бар чылар. Ынчангаш, литературлуг тыва дыл хевирлетинип тургустуна берген деп бадыткаарындан чигзинер болза, чазыг кылыры ол болур деп санаар апаар.

Сат ШУЛУУ.

---

*) Академик В. А. Гордлевскийниң төрүттүнге-ле чеден чыл болганынга холбаштыр ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының 1953 чылда парлап үндүрген чүүлдер чыындызы, арын 209

Полиграфчылар коллективиниң чаа хүлээлгези

Область типографиязының коллективи ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдаларга уткуштур калбарган социалистиг чарышка алган хүлээлгезин шевергин күүсеткен. Бо чылдың баштайгы кварталында коллектив бүдүрүлге планын 15 хонук бурунгаар ажыр күүсеткеш, чарыш талазы-биле хоорайда бүдүрүлгелерниң бирги черин ап, СЭКП хоорkомунуң болгаш хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң шилчиир кызыл тугун чаалап алган.

Май 19-та болган хуралынга коллектив улам бедиткен хүлээлгелерни алган. Бүгү-эвилелдиң профэвилелдериниң XI съездизинге чедиишкинниг ужуражыры-биле Москва бүдүрүлгелериниң коллективтериниң инициативазын деткивишаан, полиграфчылар май айның планын нииги продукция талазы-биле 125 хуу, а бараанныг продукция талазы-биле 130 хуу күүседирин хүлээнген. Ол ышкаш бот-үнени 2,5 хуу чиигедир дээнин 15 хуу чедир чиигедир, планда көрдүнгенинден ажыр 15 муң рубльди камнап алырын база хүлээнген.

И. ГАВРИЛИЧЕВ.

Колхозчу малчыннар

Кызыл районда «Тиилелге» колхозтуң малчыннары мал кыштаглаашкынын үлегерлиг эрттиргеш, ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң херээнге улуг чедиишкиннерлиг болган. Колхозтуң малчыннары малдың чаш төлүн бүрүн камгалап ап турар. Чижээ, хойжу Б. Чолдак төрээн 321 баш хоюндан 356 хураганнарны, К. Чываа 269 хоюндан 332 баш хураганнарны, өшкү кадарчызы О. Чадамба 30 өшкүзүнден 39 анайларны менди доруктуруп турар.

Эш Б. Чолдак бо чылын мал өстүрер талазы-биле алган хүлээлгелерин алдарлыг күүсеткен. Колхозтуң малчыннары часкы одарларны чөп ажыглаары-биле өөр малдарны таарыштыр тургускан. Малдың семиртилгезин кыска хуусаада чедип алырынче база хой бүрүзүнден эки шынарлыг хөй дүктү кыргыырының белеткелинче малчыннар кол кичээнгейни салып турарлар.

О. ПҮРҮН-ООЛ.

* * *

Таңды районнуң ажылчы чоннары ниитиниң мал ажылын хөгжүдер, ооң продуктулуун бедидер дээш бедиткен хүлээлгелерни алгаш, ол сөзүн ээлеп турарлар. Сталин аттыг колхозтуң малчыннары малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, хойжулар Биче-оол, Ланзыы, Арбытан оларга быжыглаан 1180 баш төрүүр хойларының 1280 хураганнарын бүрүн камгалап доруктурганнар.

Малдың чаш төлүн менди алыры-биле чергелештир малдың продуктулуун, ылаңгыя хой бүрүзүнден-не 2,6—2,9 килограмм дүктү кыргып алырын ол малчыннар хүлээлге алгаш, ам дүк кыргылдазының белеткелин чедиишкинниг чорудуп турарлар.

Т. ШЫЫРАП.

* * *

Өвүр районнуң колхозтарының ниитилештирген малы массалыы-биле оолдап турар. Колхозчу малчыннар малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш социалистиг чарыш-биле ажылдап турарлар.

«Совет Тываның 5 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары Чаш-оол, Санчай-оол, Аракчаа, Ыйма, Дамдын-оол баштайгы төрээн 1112 хой, өшкүден 1223 анай, хураганнарны, «Торгалыг» колхозтуң малчыннары Комбуй-оол, А. Доржу 569 хой, өшкүден 600 анай, хураганнарны, чылгычы Санаа 42 беден 42 кулуннарны камгалап алган доруктуруп турарлар.

Д. ШАГДЫР.

* * *

Сүт-Хөл районнуң Калинин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хойжузу коммунист херээжен эш О. Дүместээн колхозтуң мал өстүрер планын чыл-бүрү ажыр күүседип келген.

Эш Дүместээн 1953 чылда 250 баш хойдан 267 хураганнарны менди камгалап алган. Колхоз бо чылын аңаа 360 баш төрүүр хой быжыглаан. Ам 263 хойдан 291 хураганнарны доруктуруп турар.

О. ДЕГЕ.

Чаа-Хөл районнуң культура албан черлеринде

Часкы, чайгы хову ажылдарының үезинде шөлдерде ажыл-ишчилерниң ортузунга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылды калбартыр талазы-биле чер-черде культура-чырыдыышкын албан черлери парторганизацияларга дузалажып, чугула рольду ойнаан турар ужурлуг.

Бо талазы-биле элээн хемчеглерни Чаа-Хөл районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары ап чоруткан. Часкы тарылга эгелээнден бээр районнуң культура бажыңының агиткультбригадазы эш Алёгинниң удуртулгазы-биле хову турлагларынче, хову, трактор болгаш огород бригадаларынче 12 удаа үнүүшкүннерни кылган. Оон ыңай районда лекторлар бөлүүнүң тускай семинарын чыггаш, аңаа тарылга шөлдеринге ажылдарны канчаар чорударын баш удур чугаалажып, шыырак пропагандистерни тус-тус колхозтарже аъткарып үндүргүлээн турган.

Часкы, чайгы үеде политмассалыг ажылдың төвү болур агитпунктуларны хову турлагларында база тургускулаан. Улуг ажылдарны колхозтарда көдээ клубтар болгаш номчулга черлери чорудуп турар. Районнуң Молотов аттыг, Сталин аттыг колхозтарның көдээ клубтары, «Тиилелге» колхозта кызыл өг культура-массалыг ажылдарның ёзулуг одагларынче шилчээн. Ооң эргелекчилери эштер Москаленко (Молотов аттыг колхозта), Чадамба («Тиилелге» колхозта) агиткультбригадаларны шын удуртуп, колхозчу ажылишчилерниң ортузунга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарның хандырылгазын элээн экижиткеннер.

СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының шиитпирлерин чонга таныштырар талазы-биле ажылдарны үстүнде колхозтарның көдээ клубтар чөвүлелиниң кежигүннери агитаторлар Очур, Ымый-оол, Чадамба олар эки боттандырып турарлар. Эш Москаленконуң удурткан агиткультбригадазы часкы тарылга үезинде 17 удаа лекция, беседаны чорудуп, 20 агитхуудустарны, колхозтуң «Шалыпчы» деп хана солунун ийи удаа үндүрүшкен. «Тиилелге» колхозта агиткультбригада Терезинниң хову бригадаларынга барып солун концерттерни, «Тиилелге» деп шиини көргүскен.

Культура-массалыг ажылдар үстүнде черлерде чүгээр организастатынган-даа болза, районнуң чамдык колхозтарында четпес чоруп турар. Ылаңгыя Кара-Сугнуң, Ак-Туругда Ленин аттыг колхозтуң көдээ клубтарының ажылы часкы тарылгада ажыл-ишчилерниң культурлуг хандырылгазынче угланмаан турган. Культура-массалыг ажылдарны чүгле часкы, чайгы кампаниялар үезинде чорудар сезоннуг ажыл кылдыр көөр хөөн районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң чамдык ажылдакчыларында бар. Ол канчап-даа шын эвес. Харын бо талазы-биле ажылды улам күштелдирер, аңаа боттуг удуртулганы райкүүскомнуң культура килдизинден хандырар ужурлуг. Колхозчу ажылишчилерге, МТС механизаторларынга кино-чуруктуң көргүзүүн база четпес организастаан. Районнуң көжер кинозу часкы тарылга үезинде колхозтарга чүгле ийи удаа чораан. Оон ыңай районнуң культура бажыңы баянист-биле хандыртынмаан, бүгү районда чаңгыс баянист бар.

Культура-чырыдыышкын килдизиниң инспектору эш Медянцев культура бажыңының баянист-биле хандыртынмаанын чүгле райсаң килдизинден акша бербээнинге шамнап турар. Районнуң көдээ клубтарының иштики, даштыкы шимелдези багай, мебель-биле хандыртынмаан. Чижек кылдыр район төвүнде культура бажыңын көргүзерге-ле четчир. Культура бажыңы тускай эвес, ооң чүмү-биле эжелеп ажылдаза чогуур черинде дыка хөй албан черлери: банк, сапог мастерскаязы, ном магазини болгаш өскелер туруп турар.

Ук улуг бажыңны даштындан көрген кижилер ол дораан-на кайгаар. Чүге дээрге, кырында крышазы чок, чүгле каш санныг ыяштар-биле агжагар сериң тудуп каан, ону безин 1949 чылда-ла кылган, ам олар мыыңай чүк-чүгүнче барып ушкулаан, хевир-даа чок. Ном магазининде 78.000 рубльдиң литература болгаш өске-даа бижик херекселдериниң үнелиг эт барааннары бар. Магазин шарыглыт хөй номнар-биле үстүкү дээвиринге чедир овааланган, олче 4—5 чедир садып алыкчылар кире бергенде иткилежип, сыңмарлажыр, ужурга таваржып турар. Магазин эргелекчизи эш Сущева өрээлди септеп, алгыдар азы солуур дугайында райкүүскомнуң хурал-суглаазынга каш удаа айтырыгны тургузуп келзежок, мынчага кандыг-даа хемчеглер алдынмаанын ол хомудап чугаалап турар.

Чүгле Сущева эвес, өске-даа ында ажылдап турар ажылдакчылар ол бажыңның септелгезин мынчага чедир кылдыртбайн келген дугайында хомудалдарны илередип турарлар. Ылаңгыя суггур чаашкын чагганда ында өрээл бүрүзү дамдылаар. А райкүүскомнуң бажыңы ол бажыңдан 20 метр четпес черде туруп турар хирезинде, ында удуртукчу ажылдакчылар кожазында культура одааның улуг бажыңын септеп сегидеринче кичээнгей салбайн келгени канчап-даа таарышпас.

Д. ЕНДАН.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

КОЛХОЗТУН АНЧЫЗЫ

«Бай-Булуң» көдээ ажыл-агый артелиниң хоочун аңчызы П. Өпей-оол чоокта чаа бир бөрүнү 6 оолдары-биле кады өлүргеш, Заготживсырье конторазындан 1575 рубльдиң шаңналын алган деп эш М. Александр Кызыл районда бижип турар.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ АКЫ-ДУҢМА ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

Социалистиг нацияларның бузулбас найыралы

★

С. ТОВМАСЯН,
Арменияның Компартиязының ТК-зының секретары.

★ ★

Коммунистиг партияның ленинчи-сталинчы национал политиказын чайгылыш чок төлептиг боттандырып келген чорук болза, улустар аразынга шаг төөгүден бээр бак чаңчыл болуп, ызыгуур салгап келген бот-боттарынга бүзүрешпес чорукту узуткаарын хандырарынга болгаш бистиң чуртувустуң бүгү-ле улустарының аразынга акы-дуңма найыралды доктаадып тургузарынга чедирген. Социалистиг нацияларның бузулбас найыралы—хөй национал дыг Совет күрүнениң күжүнүң болгаш тиилетирбезиниң үнер дөзү, акы-дуңма республикаларның бүгү чедиишкиннериниң чугула негелдези.

Совет улустарның улам быжыгып турар найыралының чырыткылыг херечизи болза, Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын бо чылын демдеглеп турар чорук болур. Украин болгаш орус улустарның национал байырлалы Совет чурттуң бүгү ажылчы чоннарының, ооң иштинде Арменияның ажылчы чоннарының улуг байырлалы болур. Эрткен чүс чылдың 20 чылдарында Россияга Арменияның каттышканы армян улустуң хуу салымынга база-ла шак ындыг төөгүлүг ужур-дузалыг болган.

Армян улус хөй чүс чылдарның дургузунда иран болгаш турк деспотизмниң кадыг-дошкун дарлалының адаанга чораан. Перси болгаш турк кулданыкчылар Арменияга күчүлелдиң политиказын чорудуп турган, олар үптеп дээрбедээр политиказын чорудуп турган, олар үптеп дээрбедээр болгаш өлүрүкчү чорукту үргүлчүлеп чорудуп тургаш, чурттуң ажыл-агыйжы амыдыралының үндезиннерин тура тыртып, армян национал культураны истеп сүрүп, ону боогдап, армян улустуң амы-тынынга шуут кыжанып алгаш, өнчүкчөңгээлиг өлүрүкчү халдаашкыннарны чорудуп турганнар.

Армян улус бодунуң амы-тынныг артарының аргазын ол бодунуң хөй чүс чылдарда экономиктиг болгаш культуралыг харылзаа тудуп келгени улуг орус улус-биле чоокшулажып каттыжарындан көрген.

Перси болгаш турк тергиидээшкинге удур армян улустуң хосталгалыг демисели Россияның талазындан деткимчени алган. Арменияның чөөн кезээниң 1828 чылда Россияга каттыжып киргени армян улустуң амыдыралынга чаа үе-чаданы ажыткан улуг төөгүлүг болуушкун болган.

Орус күрүнениң составынга киргеш, Армения бодунуң культуразының хөгжүлдезинге улуг үре салдарны киирген улуг орус культураны өөренип эгелээн. Эрткен чүс чылдың 40 чылдарында-ла армян улус Х. Абовян, М. Налбандян, а ооң соон дарый П. Прошян, Г. Агаян болгаш оон-даа өске олар ышкаш шылгарангай чогаалчыларны болгаш хөй-ниитижи деятельдерни идип үндүрген.

Бодунуң төрээн дылының, бодунуң эрте бурунгу культуразының туюлунга чедир узуткатынып чок болу бээриниң айыылындан хосталып үгениниң армян улус Армения-ның Россияга каттышканының улуг төөгүлүг актызындан көрген. Армян улустуң бодал сагыжын болгаш күзел соруун шылгарангай демократчырыдыкчы Х. Абовян кайгамчык чаагайы-биле илередип чугаалаан.

Ол мынча деп бижээн: «Орустарның коргуш чок дидим угаан-бодалы бистиң «амы-тынывысты камгалап алган... Орустар оларга чүнү кылып бергенин армяннар бо дириг чорааш уттуп шыдаарлар бе».

Оон ыңай: «Русьтуң күчүлүг холу моон соңгаар-даа силерге даянгыыш болур... Ол үзе кирдирбес харылзаа, ол ыдыктыг ынакшыл бистиң аравыска кезээ мөңгеде артып калыр».

Чернышевскийниң өөреникчизи болгаш соратниги —М. Налбандян армян улустуң келир үезин, ооң социал хосталгазының хуу салымын чүгле Россия-биле, орустуң революстуг шимчээшкини-биле холбаштырып чораан.

Улуг армян шүлүкчү Ов. Туманян мынча деп бижээн: «Бистиң келир үевис, мээң кажан-даа чугаалап келгеним ышкаш, Россия-биле холбаалыг, ынчангаш Россия хостуг болган тудум-на бүгү делегейге эки болур».

Гениалдыг Ленинниң болгаш ооң соратниги И. В. Сталинниң удуртулгазының адаа-биле чорааш, Россияны хостаары дээш демиселге армян улустуң шылгарангай оолдары —С. Шаумян, С. Спандарян, А. Микоян болгаш өскелер-даа орус болгаш өске-даа улустарның ынакшылын болгаш хүндүткелин чедип алган.

Армян ажылчыннар бодунуң улуг акызы—орус пролетариат-биле холхолдарындан туттунчуп алгаш, царизмге болгаш капитализмге удур, социалистиг революция дээш тулчуушкунга кирип турган.

Россияның улустарының улуг орус-биле эп-найыралчы харылзаазы кадыг-дошкун төөгүлүг шылгалдаларга каңнатынган болгаш быжыккан: ооң чаагай бүдүш шынарлары—тода угааны, быжыг туруштүг характери болгаш революсчу хөделиишкини — бүгү нацияларның ажылчы чоннарының ханы ынакшылын болгаш хүндүткелин чаалап алган. Улуг орус улус Совет Эвилелиниң удуртукчу күжү деп бүгү ниитиниң үнелелин хоойлу ёзугаар чедип алган.

Бистиң чуртувуска социалистиг ниитилелди тургузары дээш демиселге Коммунистиг партия И. В. Сталинга баштаткан Төп Комитеттиң удуртулгазының адаа-биле чорааш, хаанныг Россияның шаанда дарладып чораан улустарының эрткен үеден ызыгуур салгап келген ажыл-агый болгаш культура талазы-биле деңэвес чорукtарын чүгле узуткап чок кылган эвес, а харын оларның экономиказын, литературазын, уран-чүүлүн, эртемин ёзулуг чечектелдиреринге бүгү-ле чүүлдерни тургузуп берген.

Ол совет Арменияның хөгжүлдезиниң чижээнден тодаргай көстүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында ол бедик сайзырангай үлетпүрлүг болгаш мурнакчы социалистиг көдээ ажыл-агыйлыг республика болу берген, республика культуразының көстүп көрбээн чечектелиишкинин чедип алган.

Эвилелдиң чазааның, СЭКП ТК-ның үнелеп деңнээр чүве чок дузаламчызының ачызында, бистиң төрээн чуртувустуң улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң акы-дуңма деткимчези-биле Армян ССР-де үлетпүрнүң мырыңай чаа адырлары: энергетиктиг, химиктиг, машина тудуунуң, металлургияның, аъш-чемниң, тудуг материалдарының, пөс-таавының болгаш өске-даа янзының үлетпүр адырлары тургустунган.

Дайын сөөлүндеги беш чылдарның дургузунда республика электри күжү-биле чес-холаны болбаазырадып кылып, алюминийни, кабельди, генераторларны, трансформаторларны, гидрохоорзаларны, компрессорларны, металл кезер станоктарны, автомобиль болгаш тракторнуң артык кезектерин, шактарны, электрихемчег приборларын бүдүрүп үндүрүп турар болу берген.

1953 чылда Армян ССР-ниң үлетпүрү дайын мурнундагы 1940 чылдаазындан 2,3 катап хөй продукцияны бүдүрүп үндүрген. Бешки беш чылдың чүгле үш чылының иштинде үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери 53 хуу улгаткан.

Электрификация бисте онза калбак хөгжүлдени алган. Армян ССР бүрүн электрижитинген республика болуп бар чыдар. Ам үеде республиканың электри станцияларында чүгле ийи хүн иштинде безин 1913 чылдың бүгү дургузунда Арменияга ажылдап ап турганындан хөй электри энергиязын берип турар. Бистиң республикада чурттакчы чоннарның кижи бүрүзүнге ам Франция, Итали болгаш Австриядаазындан хөй электри энергиязы онаажып турар.

Армян ССР-ниң көдээ суурлары калбаа-биле электрижитинип турар. Чүгле 1951—1952 чылдарның дургузунда көдээ электристанцияларының күчүзү ийи ажыг катап улгаткан, а 1952 чылда электри энергиязын ажылдап алыры 1950 чылга деңнээрге, 2,5 катап өскен. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде электри энергиязын ажыглап турары чыл келген тудум-на калбарып турар.

Чуртка барааннарның болгаш аъш-чемниң элбекшилин тургузар дугайында партия болгаш чазактың шиитпирин амыдыралга боттандырбышаан, Арменияның ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей улустуң хереглелиниң чүүлдерин бүдүрүп үндүрерин дыка улгаттырары дээш демисежип турар. 1954—1955 чылдарда дүк болгаш торгу пөстер, идиктер, мебель, а ол ышкаш аъш-чем барааннарын бүдүрүп үндүрери элээн өзер. 70 хире чаа заводтарны болгаш фабрикаларны тудуп тургузар, калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрүп үндүрүп турар ол-он бүдүрүлгелерни эде болгаш калбартып тургускулаар.

Социалистиг чарышты калбартпышаан, бистиң үлетпүрүвүстүң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидип турар болгаш продукцияның шынарын экижидип, ооң бот-үнезин чиигедип турар.

Совет Армения мурнакчы социалистиг чер ажыл-агыйлыг республика болу берген. Колхозчу тургузугнуң тиилелгези армян көдээниң арнын үндезини-биле өскерткен. Көдээ ажыл-агый чыл келген тудум-на эң чаа техника-биле улам артык чепсеглетинип турар. 1940 чылдаазынга деңнээрге республикада машина-трактор станцияларының саны 60 хуу ажыг көвүдээн, ам үеде олар колхозтарның 95 хуузун хандырып турар. Көдээ ажыл-агыйның нииги продукциязы сөөлгү чылдарның иштинде дыка өскен, колхозчу тараачыннарның материалдыг чаагай байдалы болгаш культуразы бедээн.

Ындыг болза-даа, республикада ам-даа хожудап чыдып каап турар хөй колхозтар, ол хамаан чок районнар безин бар. Чамдык колхозтарда күш-хүнүнүң үнези чавыс, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш ниитиниң малының продуктулуун бедидер талазы-биле күрүнениң даалгалары үргүлчү күү-

(Төнчүзү 4-кү арында).

ЧАА КИЖИЛЕР ӨЗҮП ТУРАР

(Кыдаттан чагаа)

Бис Хебэй можунуң Дапао көдээзинге чораан бис. Мында база-ла өске көдээлерде ышкаш, хову ажылдары долу базым-биле чоруп турган. Хөвең үрезини, тараалыг шоодайлар чүдүрген тараачын тергелер оруктар-биле үзүк чок дистиндир шуужуп-ла тургулаан. Кижилер черниң участок бүрүзүнге ажылдап-ла—тарып, удобрениелерни тарадыр каап, хөвең сывының эрги төжектерин тура тырткылап-ла турганнар.

Частың келгени машина-трактор станциязынга онзазы-биле билдинип турган, ол, Дапао көдээге турган болгаш хөвең тарыыр улуг черлерни ажылдап кылыр хүлээлгелиг турган. Тракторлар оларга быжыглатынган участоктарже үнүпкеннер. Хөвеңни тарыыр машиналар база-ла белеткенивиткен тургулаан. Бистер МТС-тиң ажылын сонуургаан улус болгай бис, ынчангаш ооң директору Ли Лай-шен бисти бодунуң ажыл-агыйы-биле күзелдиг таныштырды.

Машина трактор станциязы ам шаандагы помещик чери болуп турган черде туруп турар, ынчалза-даа, ол ам удавас бодунуң ажылдап кылыр ховуларынга чоок өске чаа черге баар. Ында, 50 тракторлар септээринге таарыштыр көрген эки мастерскаялар, трактористерге таарышкан бажыңнар, клуб, столовая туттунуп турар. МТС-тиң турар чериниң тудуушкунунуң планы совет тускай эртемденниң киржилгези-биле кылдынган.

Ли Лай-шен, МТС-тиң келир үезиниң планнарының дугайын, тракторлар ырак эвес үеде черниң улуг калбак шөлдерин ажылдап кылырының дугайын биске чугаалап берди.

—Тракторлар кандыг-даа берттерниң мурнунга доктаавайн, далайда корабль ышкаш чоруп турарын дүрген-не көөрү күзенчиг-дир. Энир чылгы ышкаш, черниң үш чүс быдаргай участоктарын ажылдап кылыры кончуг берге-дир...—деп, ол чугаалады.

Ли Лай-шен Украинада Корсунь-Шевченко МТС-тиң дугайын кончуг эки билип ап-тыр, ол ооң дугайында дыка хөй номнарны номчаан, ооң күчүлүг техниказын, ооң ажылдап кылганы ужу-кыдыы көзүлбес ховуларны фоточуруктардан көрүп алган.

—Биске ындыг техника база-ла болур, ынчангаш бистер бо бүгү делгем шөлдерни тарыыр бис дээрзинге шынзыгар мен...—деп, директор чугаалап доосту.

Ынчангаш ол, чаңгыс-даа дөң чок, ыяштар болгаш оңгарлар чок он-он километрлерже калбарып чоруп каан оргу шөлдү бодал-биле дескиндир тайылбырлады.

Ли Лай-шен аныяк директор. Ол бодунуң аныяк амыдыралын япон милитаристерге болгаш гоминданчы реакционерлерге удур демиселге эгелээн. Ли Лай-шен партизан отрядынга киргеш, бодунуң төрээн уездизи Линсяньны хостаары дээш өске-даа кыдат патриоттар-биле кады эрес-дидим демисежип турган. Ооң соонда чер реформазы чорударынга киржип, янзы-бүрү административтиг албан дужаалдарны күүседип турган, а ам ийи чыл чедир машина-трактор станциязын удуртуп турар.

Бо шаандагы помещик черинче күр-ажыл-агыйлардан чоруткан трактористерниң бөлүү-биле кады бүдүн чартык чыл бурунгаар ол чедип келген. Удавааңда маңаа чүс хире янзы-бүрү машиналар, дарганнаныр станоктар, тракторларның ортумак септелгезин кылыр бөлүк чепсеглел-дериглер келген. Бир-ле ай болганда тараачын черлерни ажылдап кыла берген машина-трактор станциязы шак ынчаар тургустунган.

МТС энир чылын бир колхозту, көдээ ажыл-агыйның беш бүдүрүлге кооперативтерин болгаш күш-ажылчы дузалажылганың ийи бөлүктерин хандырып турган, а бо чылын болза ол, «Кызыл сылдыс» колхозтуң болгаш 30 көдээ ажыл-агый кооперативтериниң калбак делгем ховуларын ажылдап кылып турар.

Машина-трактор станциязы тараачыннарның ортузунга хүндүткелди дүргени-биле чаалап алган. Ооң ажылдап кылганы ол черниң ортумак дүжүдүн ийи катап ажып турар дүжүттү баштайгы чылда-ла берген. Ынчангаш ол дээрге чер ажылының чаа хевирлери дээш эң кайгамчыктыг агитация болган. «Кызыл сылдыс» колхозка энир чылын шупту 63 ажыл-агыйлар турган, а ол ам 530 ажыл-агыйларны каттыштырып турар.

Ийи чылдың мурнунда, кажан чаа Кыдатка тракторлар эң баштай тыптып кээп турда, тараачыннар олардан коргуп турганнар. МТС-тиң ажылдакчылары көдээже чоруп, боттарының ачы-хавыяалыг ажылдарын кылып, черни машина-биле ажылдап кылырын агитастап турганнар, ынчалза-даа тараачын: «Бодумнуң черимни эки билир мен, ону шары-биле-даа тарып ап шыдаар мен, а трактор чедип келгеш, ону та канчаар тарып кааптар чүве, кым билир ону?» деп бодап турган. Ындыг-даа болза, хөй корпустуг андазыннар черни 20—25 сантиметр хандыр андарып турарын тараачыннар боттарының карактары-биле көргеш, олар машина техниказының артык шынарынга бүзүрээннер.

Бистер тракторист Чжао Би-чжунның удурткан бирги бригаданың трактористери-биле танышкан бис. Көк комбинезоннуг аныяк оол бодунуң ажылының дугайын, колхозчу бригадирлер-биле сырый харылзаа-байдалдарны ол канчаар доктаадып тургусканының, тарылганың шынарын оларның кайы-хире кичээнгейлиг хайгаарап турганының дугайын биске изиг күзел-биле тайылбырлап чугаалап берди.

—Бистер бо чылын энир чылгызындан дээре ажылдаар бис. Ынчан биске дуржулга чок турган. Херек болза чаа, ынчангаш биске өөренир ужур таварышкан. Ындыг-ла белен эвес турган. Мен школага бичии трактор өөренип турган мен, а маңаа дораан-на «ДТ—54» деп тракторну чорудар ужурга таварышкан мен. Мен ол машинаның дугайында номнар тып алган кижи мен, ынчангаш бистер оларны бүгү бригадавыс-биле өөренип турган бис. Ли Цзе-цин деп кыс бо-дур. Ол бистиң бригадавыска, трактористер болуп алыр деп шиитпирлеп алган оң ийи оолдар-биле болгаш кыстар-биле кады чоокта чаа келген кижи—деп, ол чугаалады.

Чжао Би-чжун ам дуржулгалыг тракторист, эки бригадир апарган. Ооң бригадазы энир чылын өскелеринден хөй черни ажылдап кылган, үш чүс килограмм кывар чүүлдү камнап алган, чаңгыс-даа үрелиишкин чок болган. Ооң дугайында Чжао Би-чжунга «Тергиин эки бригадир» деп атты тывыскан. Ооң дуржулгазын МТС-тиң чеди хонук солуунга нептередип, өске механизаторлар өөренип ап турар.

Дээди өөредилге черлерин дооскан чаа кижилер көдээже кээп турар. Оларның бирээзи—агротехник Хуа Цзи-вэй-биле—бистер шөлге танышкан бис. Ол—Нанкинниң көдээ ажыл-агый институдун доозуп үнген кижи. Ол, көдээ ажыл-агыйның бүгү-ле адырларын сонуургап, бүдүрүлге планнарын кылырынга колхозка дузалап, хову ажылдарының талазы-биле сүмелерни берип, сүт-бараан фермазын организастаарының принциптериниң дугайын чугаалап берип турар.

МТС-те ам үш агроном ажылдап турар.

Кыдат көдээде чаа кижилер өзүп турар.

Шаандагы хөлечик Хэ Шань-ю—ам «Кызыл сылдыс» колхозтуң бригадири. Шаанда чер чок болгаш аът чок ядыы чораан Юй Чао-кай колхозтуң даргазы аппарган. Ол бодунуң улузунуң амыдыралының дугайын өөрүшкү-биле чугаалап турар. Беш чылдың мурнунда ол кижилерге чүү-даа чок турган, ынчангаш рис саваңының долгаа оларның «эди» болуп турган. А ам дээрге дыка хөй кижи бажыңнар туткулап алгылаан, колхозчулар аъш-чем-биле хандыртынган, чамдыктары бо үениң дургузунда өг-бүлезинге хөй чүүлдерни садып алган.

Наньюань көдээзинден кырган тараачын Ли Мын-ши кадайны көрээлден. Ол бодунуң бүгү амыдыралында оорганың хөндүрбейн ажылдап чораан, ынчалза-даа ооң бажыңынга артык, аяк ишти рис кажан-даа туруп көрбээн. А колхозчу амыдыралдың баштайгы чылында-ла ол, бодунуң күш-хүннеринге, кажан-бир шагда ажылдап алыышкынындан 12 катап хөйнү алган.

Коммунистиг партияның кижизиткени, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чаа кадрлары көдээде өскен. Оларга улуг ажыл-херекти идегеп дааскан. Ынчангаш ол кижилер шуптузу—директор Ли Лай-шен, бригадир Чжао Бен-чжун, агроном Хуа Цзи-вэй келир үениң трактористизи Ли Цзе-цин болгаш өске-даа хөй кижилер—бүгү ажылчы чоннар-биле кады чаа, аас-кежиктиг болгаш бай-шыдалгыр амыдырал дээш, бодунуң Төрээн чуртунуң күчү-шыдалын быжыдары дээш могаг шылаг чокка ажылдап турарлар.

М. ДОМОГАЦКИХ.

Совет Эвилелиниң улустарының Польша Улус Республикага белээ—И. В. Сталин аттыг культура болгаш эртем Ордузу Варшаваның кырынга бедип үнген турар.

СЭТА-ның прессклишези.

Чехословакияның национал комитеттеринге соңгулдаларның түңнелинде

ПРАГА. 1954 чылдың май 16-да чурттуң национал комиттеринге болган соңгулдаларның шуут түңнелдериниң дугайында төп соңгулда комиссиязының дыңнадыын май 20-де бүгү төп солуннарга парлаан.

Соңгукчуларның даңзызынга 8638379 кижи кирген. Соңгулдаларга 8492918 соңгукчулар киришкен, тодаргайлаарга 98,3 хуу болур.

Национал фронтунуң кандидаттары дээш бүгү даңзылаткан соңгукчуларның 93,6 хуузу боттарының бадылаашкыннарын бергеннер.

Бо түңнелдер болза, май 16-да национал комитеттерге болуп эрткен соңгулдалар улустуң чаңгыс-эвиниң күчүлүг көргүзүү, Чехословакияның бүгү ажылчы чоннарының национал фронтузунуң улуг тиилелгези болган деп төп соңгулда комиссиязының дыңнаадыында чугаалап турар.

(СЭТА).

Массалыг узуткаашкынның чепсектерин хоругдаары дээш Англияда митингилер, чыскаалдар

ЛОНДОН. Май 16-да Лондонга улуг митинг болуп эрткен. Аңаа массалыг узуткаашкынның чепсектерин хоругдаарын негеп, Англияның методистиг хүрээзиниң удуртукчузу доктор Дональд Сопер чүве чугаалаан. Митингиниң доозулганының соонда атомнуг болгаш водородтуг бомбаларны хоругдаары дээш демиселдиң лозунгузунуң адаа-биле чыскаал болуп эрткен.

«Дейли уоркер» солуннуң медээлеп турарын ёзугаар алырга, Мурнуу Уэльстиң дагжыларының конференциязы Кардиффке болган. Ол конференцияга водородтуг бомбаларны болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектериниң бүгү хевирлерин ажыглаарын хоругдаарын негээн резолюцияны чаңгыс үн-биле үндүрген.

(СЭТА).

Эйзенхауэрниң медеглелиниң дугайында даштыкы парлалганың бижип турары

Майның 19-та ээлчеглиг парлалга конференциязынга журналистерниң айтырыгларынга харыылавышаан, АКШ-тың президентизи Эйзенхауэр индий-кыдат айтырыгның талазы-биле АКШ-тың болгаш Францияның төлээлекчилериниң аразында Парижте болуп турар чугаалажыышкыннарның дугайында чүнү-даа дыңнадып шыдавас мен деп демдеглээн. Ынчалза-даа Мурнуу-Чөөн Азияга «коллективтиг хемчеглер» дээрзиниң эргежок чугулазының дугайында ол бодунуң мурнундагы бадыткалын катаптап турган. «Ол болза АКШ-тың политиказының үндезининде туруп турар» деп Эйзенхауэр медеглээн.

Мурнуу-Чөөн Азияга «эвилелди» Англияның киржилгези чокка тургузуп болур аргалыын Эйзенхауэр айыткан.

АКШ-тың президентизиниң чугаазын даштыкы парлалга бодунуң канчаар көрүп турарын бижип турар.

Рейтер агентилелиниң хайгааракчызы Стэнли Приддлдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, Мурнуу-Чөөн Азияга Англияның киржилгези чокка пакт чарар арга барының дугайында АКШ-тың президентизи Эйзенхауэрниң медеглели «англи бөлүктерде таарзынмас чорукту хайныктырган» болуп турар. Ындыг янзылыг эвилелге Австралияны болгаш Чаа Зеландияны киириштирер талазы-биле Эйзенхауэрниң чугаалаан бодалы ону «боттаны бээр» кылыптар ийик деп санап турар болгаш бо айтырыгның талазы-биле Британ империязының чурттарының ортузунга чарлыышкын болу бээр деп бодап турар.

Мурнуу-Чөөн Азияда Каттышкан Штаттарның тургузуп турары шериг блогунга Англияны киириштирбейн барып болур дээрзиниң дугайында Эйзенхауэрниң сагындырыынче америк парлалга кичээнгейни салып турар.

«Нью-Йорк геральд Трибюн» солуннуң редакция чүүлүнде бижип турары болза:

«Президент майның 19-та бодунуң парлалга конференциязынга Мурнуу-Чөөн Азияга англичаннарның киржилгези чокка каттышкан фронтуну тургузуп болур ийик деп медеглээн... ол дээрге, Черчилльдиң чазаанга хамаарыштыр күрүне секретары Даллестиң шагда-ла эгелээн ыйыышкынын күштелдирер сорулга-биле кылдынганы чалап чок; ол дээрге, Женевада америк болгаш англи политиканың аразында улам-на калбарып турар чөрүлдээниң дугайын тодаргай херечилеп турар».

(СЭТА).

Балыглатырган француз туттурган шериглерни Диен-Биен-Фудан көжүреринге холбаштыр

Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалының медеглели

ШАНХАЙ. Вьетнамның информация агентилелиниң дамчыдып турары болза:

Майның 18-те Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалының төлээлекчизи Индий-Кыдатта француз экспедиция корпузунуң дээди командылалының Диен-Биен-Фудан балыглатырган туттурган шериглерни көжүрер дугайында баштайгы дугуржулганы үреп турарынга хамаарыштыр медеглел кылган.

Медеглелде чугаалап турары:

Вьетнамның Улус армиязы Диен-Биен-Фуну хостааның соон дарый Женева чөвүлел хуралында Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлери дайзынның туттурган болгаш балыглатырган шериглериниң талазы-биле президент Хо Ши Минниң болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазааның чаагай политиказын эдербишаан, Диен-Биен-Фуда аар балыглатырган француз туттурган шериглерни хостаарынга белениин илереткен.

Француз экспедиция корпузунуң дээди командылалының саналдарының мурнунда-ла Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалы Диен-Биен-Фуда аар балыглатырган француз туттурган шериглерни хостаарынга белениниң дугайын аңаа медеглеп, инициативаны илереткен.

Майның 13-те француз экспедиция корпузунуң дээди командылалы Ханойда француз балыглатырганнарны көжүрериниң байдалдарын чугаалажып көөрү-биле профессор Юарга баштаткан төлээлерни чоруткан. Француз дээди командылалдың төлээлери Диен-Биен-Фуда аэродромнуң херек кырында байдалынга болгаш ооң болдунар аргаларынга үндезилээш, балыглатырганнарны геликовтерге болгаш чиик самолёттарга көжүрер деп санал үндүргеннер. Француз дээди командылал ол-ла саналынга Диен-Биен-Фунуң районунга 10 километр радиуска, а ол ышкаш Диен-Биен-Фуну Туан-Жиао-биле болгаш Сон-Ла-биле харылзаштырып турар № 41 чазаглыг орукту дургаар бомбалаашкынны соксадырын аазаан.

Майның 14-те Француз төлээлер Диен Биен-Фуга чедип келгеш, ол байдалдарны генерал Наваррның мурнундан генерал Коньи хүлээп алган деп дыңнаткан болгаш генерал Коньиниң ат салганы ол саналдар кирген албанның бижиин Вьетнамның дээди командылалының төлээлеринге тыпсып берген.

Диен-Биен-Фуга Француз дээди командылалдың төлээлери келген үеден эгелээш, Диен-Биен-Фуда Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалының төлээзи майның 13-те ийи талаларның аразында дугуруштунган байдалдарны хайгаарап көрген болгаш туттурган шериглер Ханойга дүрген-не чеде берзин дээш Диен-Биен-Фуда аэродромче майның 14-те элээн хөй балыглатырган француз туттурган шериглерни чоруткан. Ынчалза-даа француз самолёттар майның 15-те келбээннер.

Майның 16-да аэродромда манап турар балыглатырганнарны көжүрери-биле самолёттар чорударының орнунга француз дээди командылал чаа төлээлерни чоруткан. Ол төлээлер транспорт самолёттары хонар аргалыг болуру-биле аэродромну септээрин киириштирип турар чаа саналдарны болгаш № 41 чазаглыг оруктуң районунга француз самолёттарның чоруушкунунуң өскерткен байдалдарын тыпсып берген.

Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалы чаа саналдарны өөренип көрүп турганының үезинде француз экспедиция корпузунуң дээди командылалы балыглатырганнарны көжүреринге хамаарыштыр баштайгы дугуржулганы майның 17-де күш чок болдурганының дугайын чарлаан. Үстүнде айыткан медеглелди Индий-Кыдатта француз чепсектиг күштерниң «Ирондель» деп радиостанциязы чарлааның соонда 6 шак болганда француз бомбардировщиктер май 18-тиң дүнезинде болгаш эртенинде Сон-Ла—Туан-Жиао районунга идепкейжээн чоруун илереткен, олар ынчандыр дүржоктанып турда-ла, Вьетнамның Улус армиязы Диен-Биен-Фуда балыглатырган француз туттурган шериглерниң дугайында сагыш салып, оларны чемгерип турган.

Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалы француз экспедиция корпузунуң дээди командылалының Диен-Биен-Фуда балыглатырганнарны көжүрер дугайында дугуржулганы үреп турарының чүдек-бужар актыларын делегейниң хөй-ниитизиниң санал-оналының мурнунга сойгаландыр илередип тур.

Сон-Ладан алды километр черге майның 18-те француз самолёттарның халдаашкынының түңнелинде француз экспедиция корпузунуң 15 балыглатырганнары өлгенин сагындырары чугула. Бир эвес № 41 болгаш 13 чазаглыг орукка француз самолёттарның халдаашкыннарының түңнелинде кандыг-бир даштыкы легионер азы соңгу-африк кижи өлүртүр азы чаа балыгланыышкынны алыр болза, француз экспедиция корпузунуң дээди командылалы француз экспедиция корпузунуң болгаш француз улустуң мурнунга долу харыысалганы чүктээр апаарын Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалы медеглеп тур.

Француз дээди командылалдың талазындан дугуржулганы үреп турарының актылары турбуже безин, Вьетнамның Улус армиязы балыглатырган болгаш туттурган шериглер талазы-биле президент Хо Ши Минниң болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазааның чаагай политиказын чорудуп үргүлчүлеп, Диен-Биен-Фудан балыглатырганнарны көжүрерин дүргедедир сорулга-биле француз дээди командылалдың чаа саналдарын өөренип көөрүнге белен болуп турарын Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалы база дагын медеглеп тур.

Вьетнамның Улус армиязының дээди командылалы болза, ийи талаларның аразынга дугуржуп алдынган байдалдарга дүүштүр, балыглатырганнарны көжүрерин француз дээди командылалга чөпшээреп турар, а ол ышкаш ону француз дээди командылалдың саналдаанын ёзугаар аъш-чемни болгаш медикаментилерни (эм аймаан) чедирерин база чөпшээреп турар.

(СЭТА).

Социалистиг нацияларның бузулбас найыралы

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

сетинмейн турар, бар турар улуг курлавырларны болгаш аргаларны кошкак ажыглап турар.

Арменияның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезинде улуг четпестер болза, Арменияның Компартиязының ТК-ның, Армян ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң багай удуртулгазының болгаш сөөлгү чылдарның иштинде болдурган чазыгларының түңнели болур.

Ам үеде бистиң бүгү күжениишкиннеривис СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының доктаалдарын база партия болгаш чазактың өске-даа шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган. Тараа культураларының дүжүдүн шыңгыы бедидеринче, ниитиниң мал ажылын үндезини-биле экижидеринче угланган хемчеглерни алган. Виноградниктерниң болгаш чимистиг садтарның шөлдерин калбартыр, оларның дүжүдүн бедидеринче онза кичээнгейни салып турар. Виноградниктерниң дүжүдүн 2—3 чылдарның иштинде барык ийи катап улгаттырарын көрүп турар.

Совет Арменияның ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйның дүрген көдүрлүүшкүнүн чедип алыр дээш, чурттакчы чоннарның чаагай байдалын чайгылыш чок бедидер дээш бүгү күштерин бээр.

Ленин—Сталинның национал политиказының боттанылгазы —армян улустуң культуразының хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни хандырган. Хоорайларда болгаш көдээлерде хөй санныг школалар, техникумнар, дээди өөредилге черлери, эртем-шинчилел албан черлери, клубтар ажылдап турар. Совет интеллигенция—эртемденнер, эмчилер, башкылар, чогаалчылар, чурукчулар, артистер болгаш өскелер-даа өзе берген.

Армян улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы марксисчи-ленинчи идеологияга үндезиленгеш, ССРЭ-ниң бүгү акы-дуңма улустарының культуразы-биле чарылбас, чогаадыкчы харылзаалыг хөгжүп сайзырап турар.

Арменияның ажылчы чоннарының амыдырал байдалы чыл келген тудум-на улам экижип, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажыл-төлевири өзүп, колхозчу тараачыннарның орулгалары улгадып турар. Сөөлгү ийи чылдарның иштинде республикада күрүне болгаш кооператив садыгларының үүрмектеп садар барааннарының саарылгазы 21,1 хуу өскен.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улустуң кадык камгалалының херээн экижидер дугайында могаг-шылаг чок сагыш салыышкынын илередип турар. Хоорайларны, ажылчын суурларны чаагайжыдар болгаш коммунал бүдүрүлгелер тудуунуң талазы-биле республикада улуг ажылдарны чорудуп турар. Колхозчу көдээ бодунуң арын-шырайын солуп турар.

Коммунистиг партияга, пролетар интернационализминиң ёзузунга кижизитирген Арменияның ажылчы чоннары бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү-ле улустары-биле акы-дуңмалышкы кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажылганың сырый харылзаазын могаг-шылаг чок быжыглап турар. Ындыг кады ажылдажылганың кайгамчыктыг хевири акы-дуңма республикаларның ажылчы чоннарының аразында калбарган чарыш болур. Совет Арменияның ажылчыннары болгаш колхозчулары РСФСР, Украина, Грузия, Азербайджан болгаш өске-даа совет республикаларның ажылчы чоннары-биле чаржып турар.

Арменияның машина тудуунуң бүдүрүлгелериниң мурнакчы ажылчыннары Москваның болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улуг хоорайларының чаартыкчылары-биле чаржып турар.

Армян ССР-ниң Степанаван районнуң колхозчулары 1954 чылда Украин ССР-ниң Чернобыль районунуң колхозчулары-биле социалистиг чарыштың керээзин чарып алган. Украиннер чоокта чаа степанованчыларга аалдап чорааш барганнар, олар ол колхозтуң ажыл-агыйын дыка хынамчалыы-биле таныжып көрбүшаан, социалистиг көдээ ажыл-агыйны башкарып чорударының талазы-биле боттарының мурнакчы дуржулгазын солушкан болгаш ооң-биле кады олар боттары көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн канчаар өстүрүп ап турарын, малдың баш санын канчаар өстүрүп, ооң продуктулуун бедидип ап турарының дугайын чугаалап бергеннер.

Армян ССР-ниң болгаш өске-даа акы-дуңма республикаларның чогаалчыларының, эртемденнериниң, башкыларының, студентилериниң, өөреникчилериниң аразында чогаадыкчы харылзаалары чыл келген тудум-на калбарып, быжыгып турар. Чоокта чаа бистиң республиканың найысылалынга Закавказьениң үш республикаларының педагогиктиг институттарының физиология кафедраларының эртемденнериниң каттышкан эртем сессиязы чүректиң ханызындан найыралдың байдалынга болуп эрткен. Бо чылдың апрельде ортаакы-азия республикаларының болгаш Дагестан АССР-ниң эртемденнериниң киржилгези-биле Москваның болгаш Закавказьениң төөгү эртемденнериниң, философтарының, экономистериниң болгаш эрге-эртемденнериниң каттышкан эртем сессиязы болуп эрткен.

Материалдыг болгаш угаан-бодал культуразының бүгү-ле талаларында совет улустарның чайгылыш чок быжыгып турар кады ажылдажылгазы бистиң ниитилел болгаш күрүне тургузуувустуң амыдыралчызының болгаш тиилетирбезиниң эң-не чырыткылыг илерээшкиннериниң бирээзи, капиталистиг тургузугдан ооң хемчээл чок артык күштүүнүң көргүзүү болур.

Арменияның ажылчы чоннары бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустары-биле Коммунистиг партияның удуртулгазының адаа-биле чорааш, социалистиг төрээн чурттуң күчү-шыдалын могаг-шылаг чок быжыглап, улустуң хереглелиниң чүүлдерин бүдүрүп үндүрерин болгаш көдээ ажыл-агыйның шыңгыы көдүрлүүшкүнүн хандырар—деп партия болгаш чазактың шиитпирин амыдыралга боттандырар төлээде, бүгү күштерин олче угландырып турар. Ооң-биле олар бистиң чуртувуска коммунизм тургузарының херээнге бодунуң салыышкынын киирерлер.

Харысалгалыг редактор
Д. О. БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал килдистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация килдизиниң—3—65

ТС—012003

Культура эргелелиниң типографиязы